

31.10.2025

Päijät-Hämeen sporttitoimijat

Tuula Mesiä

Olli Jokinen

Koulutuskeskus Salpaus

Hämeen liitto

Elinkeinoelämän kommentit (Hämeen Kauppakamari, Päijät-Hämeen yrittäjät, Lahden Teollisuusseura) + Hämeen KK:n täydentävä lausunto

Päijät-Hämeen kulttuurialan toimijat

Lahden Museot

Salpausselän Luonnonystävät ry

Taiteen edistämiskeskus – TAIKE

Etelä-Karjalan liitto

Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri

Uudenmaan liitto

Metsänhoitoyhdistys Päijät-Häme Ry

Päijät-Hämeen hyvinvointialue

Varsinais-Suomen liitto

MTK Häme

Hämeen ELY-keskus

Ympäristöministeriö

Suomen Metsäkeskus

Asikkalan kunta

Hartolan kunta

Heinolan kaupunki

litin kunta

Päijät-Hämeen sporttitoimijat – huomioitu kohdan 4.1. Älykäs erikoistuminen -tekstissä

Inspiroiva ja käyttäjälähtöisesti suunniteltu sportti-infra motivoi liikkumaan, lisää itseohjautuvuutta ja innostaa tutkimaan lähiympäristöä. Ympäristön liikkumismahdollisuudet on merkitty yhteisen brändin mukaisesti ("Niin, että 4-tiellekin näkyy"). Tänne halutaan muuttaa ja tulla töihin, koska täällä on aidosti liikkumisen tärkeydestä ja hyvinvoinnista kiinnostuneet kuntapäättäjät ja työnantajat. Liikkuminen ei ole kilpailevaa ja eriyttävää, vaan se lisää kaikille ikäryhmille osallisuutta, ihmisten välisiä yhteyksiä, yhteisöllisyyttä ja hyvää oloa. Luonnon hyödyntäminen näkyvästi kaikessa toiminnassa ympäri vuoden.

Liikunta ja hyvinvointi nähdään systeemisestä näkökulmasta, jossa eri asiat vaikuttavat toisiinsa: liikuntaa ei nähdä irrallisena osana tai kulueränä. Arki ja työelämä on mahdollista järjestää niin, että ne tuottavat luonnostaan terveyttä, toimintakykyä ja hyvinvointia.

Tuula Mesiä – Nostettu esiin nykytilan kuvauksessa kohdissa 2. sekä 4.3.1.

Päijät-Hämeessä on erittäin merkittävää metsätaloutta, puuntuotantoa ja puunjalostusteollisuutta. Se pitää yllä työllisyyttä maaseutukunnissa yhdessä luontoarvojen ja luontomatkailun kanssa. Nämä eivät sulje toisiaan pois. Metsätalouden merkitys tulee tunnistaa myös maakuntaohjelmassa omana kohtanaan ja sen kehittäminen yhdessä alueen muiden toimijoiden (mm. LUT ja Salpaus sekä MHY

Etelä-Suomi ja Metsäkeskus) kanssa on erittäin tärkeää. Esim. matkailu- ja palvelutuotanto sekä innovointi ja metsäteollisuuden jalostusasteen nosto bulkkituotannosta erikoistuotantoon unohtamatta myöskään energiantuotannon mahdollisuuksia ja pienyrittäjiä. Laajalle kokonaisuudelle tulee löytyä oma paikka maakuntaohjelmassa.

Toinen tärkeä kokonaisuus on maantieverkoston ylläpito ja korjausvelan maksu eli peruskunnostus koko maakunnassa, myös lähellä Keski-Suomen rajaa. Esim. tie nro 612 Sysmästä Luhangan ja Korpilahden kautta Jyväskylään on laittomassa kunnossa Keski-Suomen rajalle saakka. Tien Hämeen puoleisesta osasta vastaa Uudenmaan ELY. Tämä yhteistyötaho tulee ottaa osaksi maakunnan kehittämistä, sillä toimiva ja turvallinen tieyhteys on perusedellytys sekä asumisen mahdollistajana että kannattavalle yritystoiminnalle ja matkailun edistämiseksi. Mitään noista kolmesta kivijalasta ei saada houkuttelevaksi, jos tieyhteydet muistuttavat perunapeltoa ja ovat turvattomat kulkea. Edellä mainitsemani metsätalous on täällä peruselinkeino ja sen kuljetukset vaativat kunnollista, ehjää ja turvallista tieyhteyttä. Alueen maaseutuyrittäjien ja asukkaiden tulee voida kulkea valtionkin tiellä työmatkojaan turvallisin mielin, traktorikuormien kanssa ja muutenkin kuin autolla. Puhumattakaan matkailun imago vaikutuksesta; moniko haluaa tänne ajella (Suomen kauneimmaksi valittua maisemareittiä) jos tiedossa on, että vuokramökille tai Päijänteen alueen luontoliikuntareiteille ei pääse autoa / moottoripyörää / polkupyörää rikkomatta. Ryhmämatkojen ammattilaiset osaavat karttaa tietä, joka on liian kapea ja heitteinen, että bussit siinä mahtuisivat mukavasti kulkemaan. Suosittelen tutustumaan liikenteen sujumiseen esim. heinäkuun viikonloppuisin. Yt asukastilaisuuden työpajoissa läsnä ollut Tuula Mesiä

Olli Jokinen – konkretiaa on pyritty tuomaan hankeideoiden muodossa, MKOn liite

Lukaisin luonnoksen ja kauhukseni huomasin, että siitä puuttuu konkretia. Ilmaistaan asioita sanoilla: tuetaan, vahvistetaan jne., mutta ei vahingossakaan kerrota millä toimilla / teoilla tavoitteisiin halutaan päästä ja mitä se edellyttää keskuskaupungilta ja/tai ympäristökunnilta?

Tuollaiseen ohjelmaan ei oikein pysty sitoutumaan, kun ei saa mistään kiinni.

Koulutuskeskus Salpaus – sisältyvät tekstiin riittävässä määrin

Alla Salpauksen kommentteja maakuntaohjelmaan osaan asioista, joita pidämme hyvänä ja kannatettavina koulutustoimijan näkökulmasta. Sekä joitakin ajatuksia näihin siitä miltä tilanne näyttää Salpauksen kannalta.

Kommentointinäkökulmia ammatillisen koulutuksen kannalta

1. Kansainvälistyminen ja vetovoima

- Ohjelmassa korostetaan kansainvälisten osaajien määrän kasvattamista ja englanninkielisen koulutuksen laajentamista myös Lahden ulkopuolelle. **Tämä toki tarvitsee erityisesti työnantajien positiivista suhtautumista näiden opiskelijoiden ja osaajien työllistämiseksi.**

Kansainvälistymisen paineet: Maakuntaohjelma edellyttää englanninkielisen koulutuksen laajentamista, mikä vaatii opettajien kielitaitoa, uusia materiaaleja ja tukipalveluja.

2. TKI-toiminta ja yritys yhteistyö

- Ohjelma painottaa pk-yritysten kehittämistä koulutuksen avulla.

3. Työllistymiseen perustuva koulutustarjonta

- Maakuntaohjelma tukee koulutuksen kohdentamista aloille, joilla on työvoimatarvetta.

Salpaus on jo sopeuttamassa koulutustarjontaansa tähän suuntaan, mutta on vaikea ennustaa, miten valtakunnalliset koulutuspoliittiset linjaukset vaikuttavat paikallisesti ja mitä tukea tarvitaan muutokseen varsinkin jos/kun opiskelijavuodet ja rahoitus laskevat.

Koulutuksen kohdentaminen: Tarjontaa on suunnattava entistä enemmän työllistävälle alueille, mikä voi tarkoittaa joidenkin alojen supistamista (esim. hius- ja kauneusala,).

Tilatehokkuus: Salpaus on jo pienentänyt toimitilojaan yli 40 %, mikä tuo säästöjä mutta voi rajoittaa kasvua tai uusien koulutusmuotojen kehittämistä.

Ikärakenteen muutos: Salpauksen opiskelijoista 60 % on yli 25-vuotiaita, mikä vaikuttaa pedagogisiin ratkaisuihin ja opiskelun tukemiseen.

Yrittäjyys ja osallisuus

- Ohjelmassa korostetaan nuorten ja maahanmuuttajien yrittäjyyden tukemista.

Koulutuksen saavutettavuus ja digitaalisuus

- Etäopiskelu ja digitaaliset oppimisympäristöt ovat keskeisiä.

Ao asiat huomioitu SOVAssa:

Lisäksi vaikutusten arvioinnissa ammatillisen koulutuksen osalta voidaan nostaa esiin seuraavia näkökulmia:

Mahdolliset positiiviset vaikutukset:

- **Osaajapulan lieventäminen:** Ammatillisen koulutuksen kohdentaminen työllistävälle alueille tukee alueen elinkeinoelämää.
- **Kansainvälistyminen:** Englanninkielisen koulutuksen laajentaminen voi lisätä alueen vetovoimaa ja monimuotoisuutta.
- **Yrittäjyys ja osallisuus:** Nuorten ja maahanmuuttajien yrittäjyyden tukeminen voi vahvistaa alueellista elinvoimaa.

Mahdolliset haasteet ja riskit:

- **Rahoitusleikkaukset** voivat heikentää koulutuksen määrää, laatua ja saavutettavuutta.
- **Koulutuksen supistaminen** tietyillä aloilla voi vaikuttaa negatiivisesti opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksiin ja alueen osaamis pohjaan.
- **Digitaalisuuden ja saavutettavuuden erot** voivat lisätä alueellista ja sosiaalista eriarvoisuutta.

Hämeen liitto – ei aiheuta tekstimuutoksia

Hämeen liitto kiittää mahdollisuudesta lausua Päijät-Hämeen maakuntaohjelmasta 2026–2029.

Ohjelma on kokonaisuutena selkeä ja päämäärätietoinen.

Ohjelmassa tunnistetaan useita kehityskulkuja, jotka ovat ajankohtaisia myös Kanta-Hämeessä, ja näemme runsaasti yhtymäkohtia maakuntiemme tilanteiden ja tavoitteiden välillä.

Nykytilan analyysi on realistinen ja tunnistaa alueen vahvuudet sekä keskeiset haasteet. Päijät-Hämeen ja Kanta-Hämeen tilannekuva on monilta osin samankaltainen. Yhteisiä teemoja ovat muun muassa väestönkehitys, alueellinen eriytyminen sekä elinkeinorakenteen muutos.

Strategiset tavoitteet on asetettu kunnianhimoisesti ja ne luovat selkeän suunnan tuleville vuosille.

Maakuntaohjelman tavoitteet muodostavat vahvan perustan, jota voidaan tulevina vuosina täydentää konkreettisilla toimenpiteillä. Älykkään erikoistumisen kärjet ovat perusteltuja ja korostavat johdonmukaista jatkuvuutta, mikä luo edellytyksiä pitkäjänteiselle yhteistyölle toimijoiden välillä.

Pidämme maakuntaohjelmaa kokonaisuudessaan vahvana lähtökohtana tulevalle ohjelmakaudelle.

Se tarjoaa tukevan pohjan maakunnan kehittämiseksi ja avaa myös mahdollisuuksia syventää ylimaakunnallista yhteistyötä yhteisten teemojen osalta.

Elinkeinoelämän kommentit (Hämeen Kauppakamari, Päijät-Hämeen yrittäjät, Lahden Teollisuusseura)

Huomioitu tekstissä riittävällä tasolla

Päijät-Hämeen Yrittäjät, Hämeen kauppakamari ja Lahden Teollisuusseura haluavat lausua seuraavaa maakuntaohjelman 2026-2029 luonnoksesta:

Tavoite 1: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä

• 4.1.1 Rohkeita TKI-tekoja

o Näissä toimissa (mm. TKI-kasvupolkumalli, strategisten klustereiden vahvistaminen, fyysiset ja virtuaaliset tutkimus- ja pilotointiympäristöt) painopiste täytyy olla yrityslähtöisyydessä.

Palvelupolkujen ja klustereiden kehittämisen täytyy **pohjata yrityksiltä hankittuun ja kartoitettuun tietoon yritysten tarpeista ja toimintaympäristöstä.**

o Seudun korkeakoulujen TKI-palvelujen on syytä olla **nykyistä konseptoidumpia ja ”ostettavampia”** matalammalla kynnyksellä. Hankkeet mahdollistavat TKI-toimintojen rahoittamisen, mutta hankelähtöinen yritys kentän lähestyminen etäännyttää pk-yrityksiä TKI-toiminnasta saatavista hyödyistä ja nostaa palvelujen käytön kynnystä.

• 4.1.2 Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja

o Kv-opiskelijoiden harjoittelu- ja työelämäyhteyksien kehittämisessä korostuu samoin **yrityslähtöisyys**. Mahdollisimman varhaisessa opiskelujen vaiheessa tapahtuva seudun yritysten ja kv-opiskelijoiden kohtaaminen täytyy tapahtua dialogissa yritysten kanssa, koska liiketoiminnan sykli ja korkeakoulujen toimintatavat eivät aina ole yhteneväisiä. Jotta opiskelijoille löytyy riittävän varhain harjoittelupaikkoja ja kontakteja yrityksiin, yritysvierailuja, yrityksille tehtäviä projekteja ja yrittäjäpuheenvuoroja kursseilla tulisi lisätä.

• 4.1.3 Uusia kumppanuuksia ja arvoketjuja

o Elintarvike-, teknologia- ja hyvinvointialojen kasvuohjelmien ja kv-kasvupolkujen kehittämisessä on huomioitava toimien skaalautuvuus myös pienemmän pään pk-yrityskentässä. Verkostomaisen, vientiresursseja ja -panostuksia jakavan toiminnan tukeminen on keskeistä, jotta pienetkin yritykset pääsevät arvoketjuihin kiinni matalalla kynnyksellä.

o Alueen kuntien välistä elinvoimayhteistyötä vahvistettaessa on hyvä hyödyntää yrittäjäjärjestön paikallisyhdistyksiä, jotka usein tekevät luonnostaan jo kuntarajat ylittävää yhteistyötä.

o **Pk-yritysten tietopohjaa ja osallistumisedellytyksiä EU:n verkostoihin ja rahoitushakuihin** on syytä lisätä mahdollisimman lähestyttävällä viestinnällä rahoitusmahdollisuuksista ja hakuprosesseista. Näihin pitäisi löytyä neuvontaa matalalla kynnyksellä.

Tavoite 2: Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

• 4.2.3 Luovuus ja teknologiat nostavat yritysten jalostusarvoa

o StartHub- ja kiihdyttämötoiminnoissa nuorten, opiskelijoiden ja aloittavien yrittäjien toiminnassa on syytä panostaa voimakkaasti lopettavien yrittäjien ja potentiaalisten jatkajien kohtaamiseen, ns. re-startup-ajatteluun, jossa toimivan yrityksen jatkaminen tuodaan esille varteenotettavana vaihtoehtona.

Tavoite 3: Päijänteen verran parempaa elämää

• 4.3.1 Työtä ja toimeentuloa kylissä ja kaupungeissa

o Koko maakunnan kattavat mahdollisuudet yrittäjyyteen ja yrittäjyysmyönteisen ilmapiirin vahvistaminen ovat erittäin kannatettavia tavoitteita. Tämän toteutumisen mittaamisessa yrityskannan lisäksi olisi hyvä seurata myös yritysvaikutusten arvioinnin käyttöönottoa ja hyödyntämistä kunnissa, jotta yritysystävällisyyteen sitoutumisen aste tulisi konkreettisella tavalla näkyväksi. – **mittareihin lisäämistä pohditaan seurannan yhteydessä, jos tieto on kohtuullisen helposti saatavissa, voi olla mahdollinen**

Kaikissa elinkeinoelämän ja yrityskentän kehittämistoimissa mittareiden on syytä olla seudun toimijoiden kesken yhteisiä ja yhtenäisiä, jotta tiedon seuranta ja vertailtavuus ovat luotettavalla tasolla.

Hämeen kauppakamarin täydentävä lausunto

Hämeen kauppakamari kiittää mahdollisuudesta lausua Päijät-Hämeen maakuntaohjelmasta vuosille 2026-2029. Maakuntaohjelma on keskeinen dokumentti linjaamaan koko maakunnan keskipitkän aikavälin tavoitteita ja konkreettisia toimenpiteitä.

Tällä lausunnolla täydennämme elinkeinoelämän järjestöjen yhteistä lausuntoa, joka on toimitettu 10.10.2025.

Maakuntaohjelman kunnianhimon ja konkretian tasoa nostettava

Ehdotamme, että maakuntaohjelman kunnianhimon ja konkretian tasoa nostetaan erityisesti tavoitteiden osalta. Maakuntaliitto on keskeinen toimija linjaamaan maakunnan tavoitteita ja mittareita, joihin alueen kunnat ja toimijat voivat liittyä. Olennaista on myös määritellä keskeisimmät tavoitteet ja mittarit ilman, että tavoitteita on liikaa. Mittareiden on hyvä olla mahdollisimman konkreettisia, jolloin seuranta maakunnan kehittymisestä ja onnistumisista saadaan näkyvämmäksi.

– Mittarit määritelty jo strategiassa 2050+, pohditaan ohjelman seurannassa painotuksia

Toivomme elinkeinorakenteen, megatrendien ja terminologian täsmennystä ohjelmassa

Maakuntaohjelman kuvaus elinkeinorakenteen osalta on jossain määrin puutteellinen. Kuvauksessa olisi hyvä näkyä se, että **maakunnan elinkeinorakenne on monipuolinen, painottuen kuitenkin keskimääräistä enemmän perheomisteisiin ja työllistäviin teollisuusyrityksiin. Teollisuuden alojen osalta ohjelmassa kuvauksen osalta olisi hyvä näkyä maakunnan merkitys puu-, metalli- ja muovituotannossa. Maakunnassa on myös konepajatoimintaa.**

Megatrendien kuvauksessa näkyy hyvin keskeiset haasteet ilmastonmuutoksen, väestörakenteen muutoksen ja kokonaisturvallisuuden näkökulmista. Taustakuvauksessa on hyvä näkyä myös käynnissä oleva teknologinen murros ja tekoälyn kehitys (tässä viittaus s. 2 kuvaukseen).

Ehdotamme maakuntaohjelmaan täsmennyksiä seuraavien termien ja ilmaisujen käytössä:

- Ohjelmassa käytetään sanaparia **vihreä siirtymä** → esimerkiksi hallitusohjelmassa käytetään yleisemmin termiä **puhdas siirtymä** ja tätä olisi hyvä käyttää systemaattisesti myös maakuntaohjelmassa. **– pitäydytään vihreässä siirtymässä, koska laajempi termi, sisältäen myös muun siirtymän kuin teollisuuden siirtymän**
- Maakuntaohjelmaluonnoksessa korostetaan Päijät-Hämettä **yrittäjyyden** maakuntana ja **yrittäjyysmyönteisyyttä**. Tämä on erinomainen asia. Suosittelemme, että terminologisesti rinnalla kulkisi myös termi **yritys**. Esimerkiksi yrittäjyysmyönteisen sijaan käytettynä **yritysmyoenteinen maakunta** kattaa laaja-alaisemmin sekä yrittäjävetoiset että laajemman omistuspohjan yritykset.
- Valtakunnan tasolla turvallisuudesta käytetään nykyisin systemaattisesti termiä **kokonaisturvallinen**.

Yksityiskohtaisempia kommentteja erityisesti tavoitekirjauksiin

Maakuntaohjelmaluonnoksessa asetetut tavoitteet perustuvat strategia 2050+ linjattuihin tavoitteisiin. Seuraavassa kommentoimme kohdan 4 tavoitekirjauksia yksityiskohtaisemmin.

Tavoite 1: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä (s. 6)

- **Ingressi: houkutella ja pitää kansainväliset osaajat alueella.** Tämä on tärkeä näkökulma, mutta työtä riittää myös kotimaisten osaajien houkuttelussa ja pitämisessä alueella. Näin ollen parempi muotoilu olisi **houkutella ja pitää osaajat alueella.**

- Mittareiden osalta harkittavaksi, onko ehdotetut mittarit relevantteja tavoiteltujen vaikutusten osalta. Mittarit kaipaavat osin myös täsmennystä. *Aloittaneet yritykset:* Tärkeää olisi kirittää myös olemassa olevia yrityksiä uudistumaan, jolloin mittarina voisi olla aloittaneiden yritysten sijaan esimerkiksi liikevaihdon kasvuprosentti.
- *Patenttihakemukset:* Tämän osalta on hyvä huomioida, että liiketoiminnan kehitystä ja uusia avauksia voi tehdä muillakin menetelmillä kuin patenttihakemuksilla. Näin ollen osuvampi mittari olisi esimerkiksi yritysten TKI-menot. **näitä seurataan**
- Alueellamme on haasteena sekä kotimaisten että kansainvälisten opiskelijoiden sijoittuminen alueelle. Mittarina olisi hyvä olla *korkeakouluista valmistuneiden sijoittuminen alueelle* (ilman rajausta vieraskielisiin ja kansainvälisiin opiskelijoihin). – lisätään mittareihin
- Vienti on mittarina tässä kohtaa epätarkka. Ehdotamme mittariksi viennin kasvua (kolminkertaiseksi) nykytilanteeseen verrattuna, kuten on linjattu ohjelmassa myöhemmin kohdassa 4.1.3.

Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja. Tämä tavoite kaippaa lisää täsmennystä ja ehdotamme, että mittari olisi suoraviivaisemmin *Euroopan kansainvälisin opiskelijakaupunki* (esimerkiksi väkilukuun suhteutettuna). Kehitetään tutorointi- ja asettautumismalleja kunnissa, oppilaitoksissa ja yrityksissä tukemaan kansainvälisten osaajien integroitumista. **-lisätty**

- Lahden Teollisuusseuran, alueen yritysten ja LUT-yliopiston kehittämä *Tulevaisuuden Osaajat -ohjelma* on konkreettinen osoitus yhteistyömallista, jonka voisi nostaa konkreettisena esimerkkinä ohjelmaan. **- lisätty hankelistaan**
- Uusia kumppanuuksia ja arvoketjuja. Tässä kohdassa pyydämme huomioimaan paremmin Päijät-Hämeen elinkeinorakenteen eli puu-, muovi-, metalli- ja konepajateollisuuden.

Tavoite 2: Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

- Kohdassa 4.2.1 olisi hyvä huomioida alueen vahva teollisuuden painotus (puu, muovi, metalli, konepaja) - nostettu esiin nykytilankuvauksessa – **otetaan pois kohdan tekstistä nyt siellä olevat elintarvike yms. koska ei tarkoituksen mukaista luetella kaikkia aloja**
- Kohdassa 4.2.3 olisi hyvä start uppien lisäksi tunnistaa esimerkiksi teollisuuden scale upit, jossa olemassa oleva yritys kasvattaa toimintaansa hallitusti esimerkiksi skaalaamalla toimintaansa, kehittämällä toimintaansa, laajentamalla toimintaa kansainvälisille markkinoille jne.
- Kohdassa tulisi huomioida myös uusiutuvan energiantuotannon mahdollisuudet, joita ei ole riittävästi huomioitu maakuntaohjelmassa- **on mainittu.**

Tavoite 3: Päijänteen verran parempaa elämää

- Maakuntaohjelmassa olisi hyvä nähdä ja tunnistaa syksyllä 2025 perustettu Suur-Päijänne-ryhmä - **hankelistalle OK**
- Maakuntaohjelmassa olisi myös hyvä nähdä tulevat hiihdon MM-kisat vuonna 2029, jotka tarjoavat Päijät-Hämeen alueelle maailmanlaajuisen näkyvyyden, joka tulee hyödyntää maksimaalisesti – **hankelistalle OK**

Kokonaisturvallinen Päijät-Häme osion lähtökohdaksi kokonaisturvallisuuden timantti

Pidämme erittäin tärkeänä, että kokonaisturvallisuus on nostettu yhdeksi keskeiseksi elementiksi maakuntaohjelmassa. Maakuntaohjelman kokonaisturvallisuutta koskevan osion olisi hyvä nivoutua

Valtioneuvoston tammikuussa 2025 hyväksymään yhteiskunnan turvallisuusstrategiaan ja kokonaisturvallisuuden timanttiin ja käsitellä osiossa maakunnan tavoitteet ja toimenpiteet jokaisen elementin osalta. – **laitettu maininta tekstiin kohtaan 8**

Hämeen kauppakamari tarvittaessa mukana vaikutusten arvioinnissa

Maakuntaohjelman vaikutusarvioinnin osalta on nimetty tahoja, jotka muodostavat vaikutusten arviointiryhmän. Hämeen kauppakamarilla on laaja-alaisesti näkemystä maakuntaohjelman kannalta relevanttiin elinvoiman arviointiin ja olemme mielellämme mukana vaikutusten arviointiryhmässä.

Päijät-Hämeen kulttuurialan toimijat – luovuutta nostettu esiin aiempaa ohjelmaa enemmän

Päijät-Hämeen liitto järjesti 11.9.2025. keskustelutilaisuuden sidosryhmilleen vuosien 2025-2029 maakuntaohjelmaluonnoksen pohjalta. Tilaisuudessa oli tarkoitus kuulla keskeisiä sidosryhmiä ja tarkastella luonnosta erityisesti kulttuurin ja luovien alojen näkökulmasta.

Tilaisuuden havainnot osoittavat, että kulttuuri- ja luovat alat ovat keskeisessä roolissa alueen elinvoiman ja hyvinvoinnin vahvistamisessa. **Luovuus tulisi nähdä voimana ja saada aiempaa vahvemmin mukaan maakunnan innovaatioekosysteemeihin.** Maakuntaohjelman kirjaukset vievät asioita oikeaan suuntaan, mutta jotkin kirjaukset rajaavat edelleen luovaa potentiaalia marginaaliin. Maakuntaohjelma käsiteltiin tilaisuudessa tavoitteittain. Keskeiset havainnot on koottu tähän muistioon.

Työpajassa kyseenalaistettiin vihreän siirtymän tavoitetta: Nyt on viimeinen hetki luoda jotakin uutta. Pelkkä energiantuotannon viherryttäminen ei riitä.

Tavoite 1: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä

Luovien alojen mahdollisuudet kansainvälistymisessä sekä luovan talouden näkökulmasta että erityisesti PK-yritysten kansainvälistymisen kirittäjinä tulee tunnistaa. Maakunnassa tarvitaan ketteriä testialustoja ja rakenteita luovien alojen uittamiseksi aiempaa vahvemmin innovaatioekosysteemeihin. Kansainvälistymisen näkökulmasta on tärkeää, että korkeakouluopiskelijoille – niin suomalaisille kuin muualta opiskelijaksi tullee – löytyy harjoittelupaikkoja opintojen aikana.

- **Nopeat testausalustat:** yhteiset mallit yrityksille, oppilaitoksille ja kulttuuri- ja luovien alojen toimijoille (muotoilusprintit, pilotit kaupungin palveluissa ja teollisuudessa).
- **Harjoittelupaikat:** etsitään keinoja löytää lisää harjoittelupaikkoja korkeakouluopiskelijoille.
- **Kasvupolut luoville aloille:** Tarvitaan tukea, jotta luovien alojen yritykset saadaan kv-kasvupoluille. Luovien alojen yritysten saaminen mukaan TKI-toimintaan on tarpeen. Tässä voivat toimia jaetut onnistumisen kokemukset ja esimerkit.
- **Kulttuuritapahtumat:** vahvistetaan kansainvälisten ja kansallisten kulttuuritapahtumien kasvua, rakennetaan Pohjoismaat & Baltia -yhteistyölinja.

Tavoite 2: Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

Kulttuuri- ja luovat alat tekevät vihreän siirtymän näkyväksi ja todeksi: visualisointi, muotoilu ja konseptointiosaaminen kääntävät strategiat arjen valinnoiksi. Muotoilu ja arkkitehtuuri löytävät kaupunki- ja asumisratkaisuja sekä auttavat vastaamaan ilmastonmuutoksen uhkiin.

Palvelullistaminen ja kohtuutalous suuntaavat kulutusta tavaroista palveluihin. Luovuus voi kirittää muita aloja, mutta sitä ei tule alistaa ainoastaan muiden alojen kirittämiseen.

Keskeiset toimet

- **Kiertotalouskeskittymät:** muotoiluosaamisen saaminen mukaan kiertotalouden kehittämiseen ja -keskittymiin.
- **Kaupunkimuotoilu & asuminen:** kaupunkimuotoilulla voidaan löytää ratkaisuja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja kestäviä asumisen ratkaisuja. Yritykset tulee saada sitoutettua mukaan prosesseihin.

- **Yhteinen ymmärrys:** Luovien alojen ja strategian keskeinen terminologiat tulisi avata yhteisen ymmärryksen lisäämiseksi alueella (luontoposiitiivisuus, luovien alojen määritelmä, vihreä siirtymä jne.
- **Kolmannen sektorin (yhdistyspohjaiset toimijat) toimintaedellytykset** tulee turvata. Mahdollisuudet palkkatuen jatkoon kolmannelle sektorille työllistämisen tueksi tulisi selvittää.
- **Kestävä kuluttaminen:** Tulee löytää keinoja, joilla yksityistä kulutusta voitaisiin siirtää tavaroista palveluihin ja kulttuuriin/taiteeseen alueella. Askelia kohti kohtuutaloutta tulisi ottaa. Tähän tarvitaan käyttäytymisen ja asenteiden muutosta - kuluttajakäyttäytymisen muutoksen muotoilu. Donitsitalouden mallin soveltaminen.
- **Tuetaan muotoilun ja luovan talouden yrittäjyyttä:** Ehdotetaan muutettavaksi muotoon tuetaan muotoilun ja luovan talouden yrittäjyyttä → ei siis rajauduta vain teolliseen muotoiluun.

Tavoite 3: Päijät-Hämeen verran parempaa elämää

Kulttuuri vahvistaa hyvinvointia, osallisuutta ja alueen identiteettiä. Hyvä elämä edellyttää työtä ja toimeentuloa sekä työn mukanaan tuomia merkityksellisyyden kokemuksia. Luovan työn pirstaleisuus ja sosiaaliturvan haasteet tarvitsisivat kipeästi ratkaisuja.

Keskeiset toimet

- **Rauhaa luovuudelle:** Luovuuden lisääminen vaatii myös aikaa ja rauhaa
- **Kieli ja kulttuuri arjessa:** palvelut ja tapahtumat saavutettaviksi myös muunkielisille. Opitaan prosesseissa kahdensuuntaisesti.
- **Residensseillä** voidaan luoda paitsi mahdollisuuksia taiteelliseen työhön, myös hyvinvointia ympäröivälle yhteiskunnalle.
- **Tapahtumateollisuutta kehittäessä** lisätään yhteistyötä Pohjoismaiden ja Baltian alueen kanssa. - **lisätty hankeideoihin**
- **Integroidaan taiteen ja kulttuurin sisältöjä** osaksi Geopark-toimintaa.
- **Päijät-Hämeessä alkava kuvataiteen kuvataiteiden korkeakoulutuksen** potentiaali ymmärretään ja uusi koulutusmuoto otetaan mukaan aluekehittämiseen ja Kulttuurin suunta 2030 –ohjelman toteuttamiseen.

Lahden Museot – pyritty tekstissä nostamaan palautetta esiin.

Lahden museot pitää hyvänä, että maakuntaohjelma pyrkii vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin – ilmastonmuutokseen, väestörakenteen muutokseen, elinkeinorakenteen murrokseen, hyvinvoinnin turvaamiseen sekä turvallisuuden ja resilienssin eli kriisinkestävyyden vahvistamiseen.

Lahden museot kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että toimenpiteissä kulttuuri näkyy usein vain mainintana ilman konkretiaa. **Ohjelmasta välittyvä näkemys myös kulttuurin ja kulttuuriperinnön hyödyntämisestä vain välinearvona ilman itseisarvoa – lisätty nykytilan kuvaukseen kappale tästä aiheesta.** Myöskään Päijät-Hämeen maakuntaohjelman vaikutusten arvioinnissa ei ole ollut mukana kulttuurialojen toimijoita. Lahden museot pitää valitettavana, että **maakunnan kulttuuria, kulttuuriperintöä ja kulttuuripalveluita ei tuoda ohjelmassa esille alueen pito- ja vetovoimatekijöinä.**

Luonnoksessa ei mainita lainkaan taidetta. Kuvataiteen koulutuksesta lisäys johdantokappaleessa. LABin bio – ja elintarviketeknologian koulutus mainitaan yhtenä älykkään erikoistumisen kärkenä, mutta esimerkiksi Lappeenrannasta Lahteen siirtyvää kuvataiteilijan koulutusta ei mainita tai nähdä mahdollisena kärkenä. Taidekoulutus varhaiskasvatuksesta peruskoulun kautta taidelukioon ja edelleen ammatilliseen kouluttautumiseen luo polun luovan ajattelun ammattilaisuuteen, joka omalta

osaltaan luo mahdollisuuksia mm. luovien alojen yrityksille ja työpaikoille ja vahvistaa kulttuuritarjontaa.

Maakuntaohjelmassa kulttuuri vaikuttaa liittyvän vain vapaa-ajan viettoon kuten matkailuun ja tapahtumiin. Ohjelmassa mainitaan saavutettavat kulttuuriympäristöt (s. 11) ja kulttuuriperintökohteiden kehittäminen (s. 12) ilman tarkempia toimenpiteitä tai mittareita.

Asukkaiden osalta vetovoimaista elinympäristöä, johon yllä olevat maininnat on sisällytetty, mitataan ohjelman mukaan vain työllisyysasteen, matkailijoiden yöpymisten ja laajakaistaverkon kattavuuden kautta.

Maakuntaohjelmassa käytetyissä termeissä on horjuntaa (kulttuuriympäristöjen saavutettavuus, kulttuuriympäristöjen kehittäminen, rakennusperinnön tukeminen, planetaarinen hyvinvointi) ja niiden käyttö jättää enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Ohjelmassa olisi syytä käyttää vakiintuneita ja ymmärrettäviä termejä sekä konkretisoida tavoitteita ymmärrettävälle kielelle.

Johdannossa todetaan toimenpideohjelman tähtäävän mm. hyvinvoinnin turvaamiseen sekä turvallisuuden ja resilienssin eli kriisinkestävyysvahvistamiseen. Lahden museot pitää valittavana, että kulttuuria ei nähdä tässä yhteydessä voimavarana: kulttuuri, kulttuuriperintö ja taide on poistettu ohjelmasta.

Hyvinvoinnin haasteiden esittelyssä (s. 3) tuodaan esiin yhteisöllisyyden tukeminen, kolmannen sektorin roolin kasvu ja eriarvoisuuden kasvun pysäyttäminen. Lahden museot haluaa tuoda esiin, että kulttuuriperintö-, museo- ja taidetoiminnalla on jo olemassa tähän liittyvää vakiintunutta toimintaa ja palveluita ja niiden kehittämisen ja tukemisen voisi tuoda esille maakuntaohjelman toimenpideohjelmassa osana alueen elinvoimaisuuden tukemista.

Maakuntaohjelman mukaan elinympäristön kehitystä ohjaa kestävyys. Kestävyys näkökulmasta ei ole ajateltu esim. kulttuuriympäristön arvoja tai rakennuskannan elinkaaren pidentämistä. Kestävyys muutoinkin typistyy ohjelmassa lähinnä luonnonvarojen käytön kestävyys, kulttuurista tai sosiaalista ulottuvuutta kestävyydellä ei ole huomioitu. Tästä kertoo myös ohjelmasta välittyvä näkemys kulttuurin ja kulttuuriperinnön hyödyntämisestä vain välinearvona.

Ohjelmakauden painotuksena on 3. tavoitteen osalta (s. 4): Kylien elinvoima, kestävä matkailun ratkaisut, liikunta, kulttuuri, yhteisöllisyyden vahvistaminen ja saavutettavuuden parantaminen koko alueella. Muotoilu on hyvin epämääräinen etenkin kulttuurin ja saavutettavuuden parantamisen osalta. Epäselväksi jää, mitä saavutettavuuden parantamisella tarkoitetaan.

Strategiatason kuvauksessa kulttuuri nähdään lähinnä laadukkaana vapaa-ajanviihteen tapana. Kulttuuriperintötoiminnalla (kattaen nyt siis museot, taide ja kulttuuriympäristöt ja kolmannen sektorin toiminnan) on merkitystä hyvän elinympäristön ja alueiden esim. kylien elinvoimaisuuden ja houkuttelevuuden, mutta myös kotoutumisen ja resilienssin kannalta, ei vain laadukkaana vapaa-ajan viettöä tai matkailun kohteena. Kun kulttuuri tuodaan esiin vain matkailun näkökulmasta, ei se resonoi ohjelman alussa esille tuotuihin haasteisiin, joihin toimenpiteillä halutaan vaikuttaa. Maakuntaohjelmassa korostuvat toimenpiteet, jotka tukevat maahanmuuttoa ja opiskelijoiden jäämistä alueelle, nuorten osallistumista ja monimuotoisten elämänpolkujen rakentamista. (s.5) 4.1.2. ja 4.3.1. Kulttuuri- ja kulttuuriperintötoiminta lisää alueen pito- ja vetovoimaa ja on kotouttamista tukevaa toimintaa ja sen voisi tässä yhteydessä mainita.

Tavoitteen 1 älykkään erikoistumisen kohdalla mainitaan ruoka ja juoma kärjen kattavan myös näihin liittyvän luovan toiminnan ja kulttuuriperinnön. Toimenpiteissä ei nähdä potentiaalia viljaklusterin lisäksi esim. paikalliseen autenttiseen perinteeseen pohjaavassa juomaperinteessä mm. sahdissa. Tavoitteessa 2 kulttuuri nähdään elinvoiman ajurina eli yritysten jalostusarvon nostajana, toimenpiteiden yhteydessä ei mainita miten (s. 10–11 Luovuus ja teknologiat nostavat yritysten jalostusarvoa). Toimenpiteistä on hankala johtaa konkreettisia panostuksia esim. kulttuurialojen yrittäjyyden tukemiseen.

Tavoitteen 2 mittaristossa voisi näkyä myös muita mittareita kuin yhdyskuntajätteen kierrätysaste. Esim. rakennuskannan elinkaaren pidentäminen, purettujen rakennusten määrä (trendi mielellään pienenevä ja olemassa olevan rakennuskannan tehokkaampi käyttö) ja suojelualueiden lisäksi vaikkapa kulttuuriympäristön suojelukohteiden määrä.

4.2.1. Toimenpiteenä on: Edistetään hiilineutraalia ja resurssiviisasta rakentamista. Tähän olisi tärkeää lisätä myös **korjausrakentamisen edistäminen**, sillä purkamisesta tulevan rakennusjätteen osuus alueen hiilijalanjäljestä on huomattava. Rakennusten elinkaaren pidentämisellä edistetään hiilineutraalitavoitteen saavuttamista tehokkaammin kuin esimerkiksi rakennusjätteiden kierrättämiselle on mahdollista.

4.3. Tavoitteen 3 Päijänteen verran parempaa elämää mittarit eivät vastaa tavoitteen kuvausta, vaikka tavoitteen toimenpiteet tätä osin selittävät. Hotelliyöpymiset ja sertifikaatit eivät kerro vahvasta paikalliskulttuurista tai elämän laadusta tai saavutettavista kulttuuriympäristöistä. (Paikallis)kulttuuri toimijoiden aktiivisuus (toimijat, tapahtumat, hankkeet, maakuntaan tulevan hankerahoituksen määrä kulttuuri- ja kulttuuriperintötoimijoille) voisivat olla hyviä mittareita ja tukea tavoitteen päämääriä.

4.3.2. Kestävää matkailua, tapahtumia ja elämyksiä: Salpausselän ja Suur-Päijänteen alueen todetaan toimivan elämysmatkailun ja tapahtumien kehittämisen runkona. Tämän rinnalla kehittämisen runkona olisi hyvä mainita myös alueen omaleimaisen ja alkuperäisen kulttuuriperinnön ja kulttuuri toiminnan vahvuudet.

Toimenpiteenä kansainvälisen matkailun kehittäminen suhteessa kestävän kehityksen edistämiseen ovat keskenään ristiriitaisia. Jos visiona on elinvoiman perustuminen vahvaan paikalliskulttuuriin ja hyvinvoivaan väestöön ja tavoitteena vahva yhteisöllisyys ja ylivertainen elämänlaatu, niin osa toimenpiteistä on näitä selkeästi heikentäviä. Erityisesti vahva tuki uusien kansainvälisten tapahtumien houkuttelulle paikallisten erityispiirteiden ja vahvuuksien tukemisen sijaan sotii tavoitteita vastaan. Tapahtuma, joka voidaan järjestää missä tahansa ei toimi kestäväenä vetovoimatekijänä, joka pohjaisi vahvaan paikalliskulttuuriin ja johon asukkaat voisivat kokea omistajuutta tai kävijät saada alkuperäisyydestä/paikallisuudesta/päijäthämäläisyydestä ammentavaa kokemusta. Taloudelliset hyödyt jäävät alueelle, mikäli kehitetään tapahtumatoimintaa olemassa olevista paikallisista vahvuuksista käsin.

Toimenpiteissä on ristiriitaa keskenään ja kokonaisuudesta puuttuu kulttuurinen kestävyys. Mielenkiintoista, houkuttelevaa ja omaleimaista tapahtuma- ja (kulttuuri)matkailukohdetuotantoa ei voi ostaa, vaan tämä syntyy alueellisten vahvuuksien tunnistamisesta, näiden tukemisesta, yhteistyön kehittämisestä ja vastuullisesta toiminnasta. Vastuullisessa toiminnassa myös hyöty kulttuuriperinnöstä ja sen käytöstä tulee toimijoille, joilla tähän on omistajuus ja intressit tämän kehittämiseen ja ylläpitoon. Tällä on vaikutusta myös yhteisöllisyyteen, kylien elinvoimaisuuteen,

hyvään asumisympäristöön ja kotoutumiseen. Maakunnassa on olemassa kulttuuri(perintö)toimijoita, jotka voivat tuoda paikallista syvyyttä jo olemassa oleviin tapahtumiin, mutta näiden käyttäminen vain väline/kuvitusarvona ei hyödytä kumppanuuksien synnyttämisessä. Maakuntaohjelmassa (kulttuuri)tapahtumista/matkailusta hyöty mitataan/tuloutetaan hotelliyöpymisenä, ei esim. miten paikalliset kulttuuritoimijat ja luovan alan yrittäjät näistä hyötyvät.

Kehitetään kulttuuriperintökohteita ja -reittejä sekä tuetaan kulttuuri-identiteettiä ja rakennusperintöä osana kestävästä vetovoimasta ja matkailun kehittämistä. Tämä toimenpide on kannatettava, mutta ristiriitainen edellisen kanssa ja jättää kysymyksiä toteutuksesta ja käytettyjen termien osalta. Mitä kehitetään ja kenen näkökulmasta ja mitä on rakennusperinnön ja kulttuuri-identiteetin tukeminen? Tarkoitetaanko kulttuuriympäristön säilymiseen liittyviä toimenpiteitä vai vain näiden hyödyntämistä matkailun potentiaaliseen käyttöön?

4.3.3. Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomessa

Kehitetään luontopohjaisia hyvinvointipalveluja, jotka yhdistävät liikunnan, kulttuurin, matkailun ja terveyden edistämisen. Tämä toimenpide jää hyvin epäselväksi. Pitääkö kaikkien osatekijöiden toteutua palveluissa? Kenelle näitä kehitetään, asukkaille vai matkailijoille?

Maakuntaohjelmalla tulee olla yhteys maakuntakaavaan. Kaavan valmistelussa on tunnistettu keskeisiä kehittämistavoitteita. Näistä yksi on kulttuuriympäristöjen ja vetovoima-alueiden vahvistaminen. Tavoitteena on, että maakuntakaava turvaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaita alueita, maisemia ja rakennusperintöä. Maakuntaohjelman vaikutusten arvioinnissa mainitaan, että ohjelma tuo nämä osaksi matkailun ja paikallisidentiteetin vahvistamista sekä kulttuuripohjaista elinkeino- ja hyvinvointikehitystä. Lahden museot katsoo, että tässä yhteydessä kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön merkitystä voisi tarkastella laajemmin suhteessa alueen asukkaiden elämään ja hyvinvointiin.

Toinen tärkeä maakuntakaavan tavoite on hiilineutraali yhdyskuntarakenne. Esille tulisi tuoda purkamisen vaikutukset hiilineutraaliuden tavoitteisiin suhteutettuna. Hiilineutraalin yhdysrakenteen toimenpiteissä tulisi tuoda esiin myös korjausrakentamisen edistäminen ja rakennuskannan elinkaaren pidentäminen, sillä rakennusjätteen hiilikuorma muodostaa suuren osan hiilijalanjäljestämme ja se tulisi ottaa myös maakuntaohjelmassa huomioon.

Lahden museot ehdottaa maakuntaohjelmaan konkreettisina toimenpiteinä:

- Selkeiden mittareiden lisäämistä kulttuurisen elinvoiman seuraamiseksi, kuten tapahtumien, toimijoiden ja kulttuurihankkeiden määrä sekä niihin kohdentuva rahoitus.

- Korjausrakentamisen edistämisen ja rakennuskannan elinkaaren pidentämisen sisällyttämistä hiilineutraaliustavoitteisiin. OK

- Luovien alojen ja taidekoulutuksen nostamista osaksi älykkään erikoistumisen kärkiä.

- Paikalliskulttuurin ja kulttuuriperinnön vahvistamista kotoutumisen, yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin edistäjänä.

- Matkailun ja tapahtumien kehittämistä paikallisen kulttuuriperinnön ja alueen omaleimaisten vahvuuksien pohjalta, ei vain kansainvälisiä yleisötapahtumia varten.

Kulttuuri kasvattaa ihmiselle juuret – tunteen paikkaan kuulumisesta. Tämän tunteen herättäminen ja vaaliminen on osa resilienssiä ja myös alueen vetovoimaa, sen kykyä pitää asukkaat juurtuneina omaan maisemaansa ja yhteisöönsä.

Salpausselän Luonnonystävät ry

Olen tänä vuonna toiminut Päijät-Hämeen maakunta- ohjelman (2026–2029) vaikutusten arviointityöryhmässä Salpausselän luonnonystävien edustajana, tällä palautteella tahdon osaltani varmistaa, ja toisaalta tukea, että sekä esimerkiksi Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiriin että Salpausselän luonnonystävien palaute tulee erityisesti oheisin sisällöin määrääjän puitteissa tietoonne, kiinnittäisin osaltani erityistä huomiota lausuntojen alaisen ohjelmaluonnoksen sivulle 22, jossa on määritetty lähtökohtaisesti Päijät-Hämeen maakuntastrategia 2050+ mukaisesti nk. seurantamittarit, kuten siis esimerkiksi (luonnon)suojelualueiden pinta-ala eli siis lausuttavan luonnoksen mukaisesti vuoden 2029 osalta 48 (000) hehtaaria ja vuonna 2050 120 (000) hehtaaria, olettaen koko Päijät-Hämeen pinta-alan olevan 6941,71 km² niin tästä laskennallisesti seuraa se johtopäätös, että vuonna 2029 tavoitteena olisi 6,9 %:n ja vuoden 2050 tavoitteena 17,3 %:n (luonnon)suojelualueiden pinta-ala.

Palautteena täten todettakoon, että **asetetut tavoitetasot ovat (erityisesti) vuoden 2029 osalta huomattavan matalatasoisia eivätkä ota täten huomioon Suomen sitoutuneisuutta niin kutsuttuun Kunmingin-Montrealin maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehykseen (Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework); pyrkien täten luontokadon pysäyttämiseen ja kohti luontoposiitivisuutta etenemiseen (=kuten siis esimerkiksi sinänsä luontoposiitivisia pyrkimyksiä sanallistavassa Päijät-Hämeen maakuntastrategia 2050+:kin) esimerkiksi myös täsmällisin, ja nykytilanteen näkökulmasta varsin kunnianhimoisin, luonnonsuojelualueellisin tavoitein: suojelualueiden määrää kasvatetaan maailmanlaajuisesti 30 prosenttiin maa- ja sisävesialueille sekä merialueilla, kokoavasti palautteena todettakoon, että sekä lausuttavana oleva luonnosasiakirja, että ohessa viitattu Päijät-Hämeen maakuntastrategia 2050+, ovat vahvassa ristiriidassa sekä Suomen kansainvälisten sitoumusten että maailmanlaajusten luontoposiitivisuuspyrkimyksien kanssa. - **korjaus mittareihin seurannan yhteydessä, kun saadaan Päijät-Hämeen monimuotoisuus selvitys ja ajantasainen tieto tilanteesta.****

Parhain terveisin, Juha Mäkinen, dosentti, mainittujen tahojen puolesta ja vaikutusten arviointityössä mukana ollen

Taiteen edistämiskeskus

Maakuntaohjelmassa on tärkeää huomioida erityisesti seuraavat taide- ja kulttuuripolitiikasta nousevat näkökulmat:

Luovan osaamisen hyödyntäminen uusien kasvualojen, innovaatioiden ja digitaalisten palveluiden kehittämisessä sekä luovat alat toimialana ja työllistäjänä.

Taide-, kulttuuri- ja luovan osaamisen vahvistaminen koulutuksessa, työelämässä ja alueellisissa kehittämisrakenteissa sekä palveluiden kehittämisessä.

Kulttuuri- ja taidepalvelujen hyödyntäminen hyvinvointipalveluissa sekä niiden saatavuus ja saavutettavuus, jotta kaikilla asukkailla on mahdollisuus osallistua ja hyötyä taide- ja kulttuuripalveluiden hyvinvointivaikutuksista.

Verkostojen, rakenteiden ja yhteistyön vahvistaminen, jotta kulttuuri- ja luovien alojen toimijat voidaan kytkeä osaksi alueellista ekosysteemiä osana innovaatiotoimintaa, elinkeinopolitiikkaa ja hyvinvointipalvelujen kehittämistä.

Kulttuuriperintö ja -ympäristöt lisäävät yksilöiden ja yhteisöjen yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisöllisyyttä, mikä tukee yhteiskunnan resilienssiä, keskinäistä ymmärrystä ja luottamusta.

Taide-, kulttuuri- ja luovat alat vahvistavat alueiden elinvoimaa, työllisyyttä ja vetovoimaa sekä tukevat kestävä kasvua ja hyvinvointia esimerkiksi matkailun, yhteisöllisyyden ja osallisuuden kautta. Kulttuuri ja luovat alat tarjoavat konkreettisia välineitä yhteisöllisyyden vahvistamiseen,

osallisuuden lisäämiseen ja kotoutumisen tukemiseen, jotka osaltaan ehkäisevät eriarvoistumista maakunnassa. – **lisätty nykytila-tekstiin**

Päijät-Hämeen merkittävät investointihankkeet luovat edellytyksiä osaamisen kehittämiseksi ja työllisyyden kasvulle. Kulttuuritoiminta tukee alueen houkuttelevuutta sekä yritys- että työvoimanäkökulmista ja edistää huippuosaajien pysyvyyttä maakunnassa. Kulttuurin ja luovien alojen vaikuttavuutta voitaisiin arvioida taloudellisten mittarien ohella myös sosiaalisen kestävyys, hyvinvoinnin ja alueen pitovoiman näkökulmista.

Taiteen, kulttuurin ja luovien alojen esiin tuominen maakuntaohjelmassa tukee niiden aseman varmistamista aluekehittämisessä. Sen lisäksi on tärkeää tiivistää yhteistyötä ja sovittaa yhteen entistä kattavammin tulevien elinvoimakeskusten, muiden viranomaisten ja yksityisten toimijoiden alueellista, kansallista sekä kansainvälistä rahoitusta.

Etelä-Karjalan liitto - ei vaadi tekstimuutoksia

EKL kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026-2029 luonnoksesta.

Maakuntaohjelman 2026–2029 kuvaus Päijät-Hämeen nykytilasta ja suunnasta on realistinen ja hyvin murroskauden haasteet tunnistava. Sillä on suora yhteys maakuntastrategiaan 2050+, josta johdettujen pää- ja alatavoitteiden toimenpiteissä on kunnianhimoista ja rohkeaa määrällistä tavoitteellisuutta.

Päijät-Hämeen maakuntaohjelmaluonnoksen linjaukset ovat selkeästi tulevaisuussuuntautuneita. Ohjelman kolme päätavoitetta ovat hyvin yhteensopivia oman Etelä-Karjala-ohjelmamme 2026–2029 strategisten valintojen ja läpileikkaavien periaatteiden (kansainvälisyys, kestävyys, kokonaisturvallisuus) kanssa. Samoin luonnoksen painotukset (TKI-ekosysteemit, kv-osaajapolut, vihreä siirtymä, kiertotalous, kokonaisturvallisuus) ovat linjassa Etelä-Karjala-ohjelman innovaatiostrategian painotusten kanssa (kasvuyrittäjyys, digivoima, puhtaat energiaratkaisut, vetytalous, teollinen bio- ja kiertotalous, kaksikäyttö ja huoltovarmuus).

Luonnos korostaa Lahden kv-opiskelijakaupungin roolia ja TKI-ekosysteemejä. Meillä Etelä-Karjalassa sama paino siirtyy innovaatiostrategiaan. Päijät-Häme asemoi itsensä kiertotalouden ja puhtaan teknologian edelläkävijäksi; Etelä-Karjalan puolella älykäs erikoistuminen korostaa puhtaita energiaratkaisuja, teollista bio- ja kiertotaloutta sekä valmistavan teollisuuden uusia arvoverkkoja. Yhteinen vahvuustekijämme on LUT-yliopisto kahdella kampuksella (Lahti ja Lappeenranta), mikä tarjoaa suoran yhteistyön alustan yhteisille TKI-kokonaisuuksille (energia, vetytalous, materiaalit, digitalisaatio). Päijät-Hämeessä väestö ja toimintojen keskittyminen Lahden seudulle vastaa keskustaupungin tilannetta Etelä-Karjalassa ja luo haasteen koko maakunnan elinvoimaisuudelle. Etelä-Karjalan, Kymenlaakson ja Päijät-Hämeen alueita palveleva yhteinen elinvoimakeskus aloittaa vuoden 2026 alussa. Toimintatavat, yhteistyömuodot ja esimerkiksi alueita koskeva tiedontuotanto muuttavat muotoaan, mutta uuden mallin voi ajan myötä odottaa tuottavan myös uusia yhteistyön ja uudistumisen mahdollisuuksia maakuntien suhteessa valtion aluehallintoon ja keskinäiseen yhteydenpitoon ja edunvalvontaan.

Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri - ok käsitelty jo edellä Salpausselän luonnonystävien palautteen yhteydessä

Maakuntaohjelmassa on panostettava luontotyöhön Päijät-Hämeen maakuntaohjelmassa 2026-2029 on ilahduttavasti huomioitu luonto maakunnan vetovoimatekijänä ja vahvuutena.

Erityisen kiitettäviä ovat kohdan 4.2.2

kirjaukset:

”-Laajennetaan ja kytketään toisiinsa suojelualueita huomioiden kansainväliset biodiversiteettisitoumukset ja ennallistamistarpeet.

- Edistetään viherverkoston monimuotoisuutta ja kattavuutta sekä määritellään ja suojellaan ekologiset yhteydet.”

Luonto huomioidaan maakuntaohjelmassa myös matkailun vetovoimatekijänä ja asukkaiden hyvinvoinnin edistäjänä. Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiirin mielestä luonnon tilan parantaminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen tulee kuitenkin nostaa vieläkin keskeisempään rooliin maakuntaohjelmassa. - **vuonna 2026 tehtävä monimuotoisuusselvitys antaa tähän pohjan ja mainittu ohjelmassa ja hankelistalla**

Strategian tavoite 2 sisältää hyviä kirjauksia luonnon ja ympäristön osalta. Kuitenkin tavoitteessa on myös ristiriitaisuutta.

Esimerkiksi vihreän siirtymän investoinneissa tulee tukeutua vihreän siirtymän määritelmään.

Ympäristöministeriön mukaan ”vihreä siirtymä on välttämätön muutos kohti ekologisesti kestävää taloutta. Kestävä talous nojaa vähähiilisiin sekä kiertotaloutta ja luonnon monimuotoisuutta edistäviin ratkaisuihin ja luonnonvarojen kestäväan käyttöön.” Vihreän siirtymän investointeja eivät ole esimerkiksi hankkeet, joiden vaikutus luonnon monimuotoisuuteen on kielteinen tai luonnonvarojen kulutus kasvaa. **Hankkeissa, joissa aiheutetaan haittaa luonnolle, on vaikutukset minimoitava ja Kompensoitava.**

Myös digitalisaatioon liittyy ympäristöhaasteita, sillä digitalisaation mahdollistavat resurssit, kuten metallit, akkumineraalit ja käytettävä sähkö, on tuotettava jossain ja tuotannolla on ympäristövaikutuksensa. Ohjelmakauden painotuksiin tulee sanoittaa tavoitteeksi luonnonvarojen kulutuksen vähentäminen ja energian säästäminen.

Lisäksi pieni huomio: Aurinkosähköpuisto on harhaanjohtava termi. Kyseessä ei ole puisto vaan teollinen energiantuotantolaitos. Suosittelemme käyttämään täsmällisempää sanaa, esim. aurinkovoiman tuotantoalue.

Luonnonympäristöjen ennallistaminen tulee myös nostaa maakuntaohjelman keskeiseksi tavoitteeksi. EU:n ennallistamisasetuksen mukaan 20% heikentyneessä tilassa olevista luontotyypeistä tulee olla ennallistamisen piirissä vuoteen 2030 mennessä. Alkavalla maakuntaohjelmakaudella 2026-2029 töiden olisi syytä päästä jo reippasti käyntiin, jotta asetuksen tavoite voidaan saavuttaa määräajassa. Luonnon ennallistaminen on kirjattava selkeästi maakuntaohjelman tavoitteeksi, jotta siihen voidaan ohjata EU:n rahoitusta. Tavoitteen 4.2 mittareihin tulee lisätä ennallistettujen elinympäristöjen määrä ja pinta-ala. - **pohditaan seurannan yhteydessä, jos tietoa saatavilla**

Luonnon ennallistaminen, erityisesti vesistöjen osalta, tulee nähdä kriisinkestävyyden selkänä ja huoltovarmuuden takeena. Luonnon ennallistaminen vastaisi siten maakuntaohjelmassa esitettyihin varautumisen teemoihin.

Maakuntaohjelma nostaa esiin työllisyyden lisäämisen erityisesti maaseudulla ja perheyrittäjyyden kautta. Maaseudun yrittäjille on runsaasti mahdollisuuksia luonnonhoito- ja ennallistamistyössä. Maaseutualueiden luontotyöhön panostamalla voidaan saavuttaa kustannustehokkaasti suuria luonto- ja ilmastohyötyjä ja luoda uutta yritystoimintaa. **Lisätty ehdotus 4.2.2**

Tavoitteen 4.3 Mittareissa ei ole yhtään selkeästi ihmisten onnellisuutta tai elämänlaatua kuvaavaa mittaria. Tätä kannattaa vielä työstää. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tulee huomioida arjen lähiluonto ja sen ekologinen laatu. Kunnissa voidaan tehdä kustannustehokkaasti luonnon tilaa parantavia ja luonnon ennallistamista tukevia toimenpiteitä esimerkiksi viherylläpidossa, hulevesisuunnittelussa sekä taajamametsissä.

Elinvoimaan sekä veto- ja pitovoimaan vaikuttaa oleellisesti arkiympäristön luonto ja sen ekologinen laatu. Luonto kannattaa huomioida niin kotoutumista ja kiinnittymistä tukevuissa palveluissa, paikallisten yhteisöjen elinvoiman ja osallistumisen parantamisessa kuin nuorten pitovoiman ja osallisuuden parantamisessa.

Maakuntaohjelman sivulla 17 sanotaan: ”Elinvoiman käsite on määriteltävä älykkään sopeutumisen näkökulmasta selkeästi ja irrotettava vallalla olevasta kasvun käsitteestä.” Tämä on erittäin hyvä havainto.

Luvussa 10. kuvataan maakuntaohjelman rahoitusta. Myös rahoituksen kannalta on tärkeää sanoittaa luonnon suojelu ja ennallistaminen selkeästi maakuntaohjelman tavoitteiksi.

EU-rahoitusinstrumentit ja niiden kohdentamisen painopisteet sekä varojen jakautuminen jäsenvaltioille määritetään EU:n rahoituskausittain EU:n monivuotisessa rahoitusohjelmassa (Multiannual Financial Framework, MFF). MFF:ssä määritellään rahanjako eri sektoreiden kesken, rahoitusinstrumentit sekä jäsenvaltioiden rahoitusosuudet. Nykyinen rahoituskausi kattaa vuodet 2021–2027, ja parhaillaan valmisteilla on rahoitusohjelma seuraavalle rahoituskaudelle. EU:n komissio on ehdottanut MFF-rahoituksesta 35 % allokaatiota ilmastoon ja luontoon seuraavalla rahoituskehyskaudella. Luonnon monimuotoisuuden parantaminen ja luonnon ennallistaminen on huomiotava maakuntaohjelmassa tai muuten vaarana on, että maakunta ei saa rahaa luonnon ennallistamiseen seuraavalla EU:n rahoituskehyskaudella.

Maakuntaohjelman luvussa 11 kuvataan maakuntaohjelman toteutusta ja seurantaa. Valitettavasti tavoitetaulukossa tulee näkyviin kunnianhimon puute maakunnan luontotyössä. Suomi on sitoutunut sekä EU:n biodiversiteettistrategiassa että Kunming-Montrealin luontokehityksessä suojelemaan 30% maa- ja vesipinta-alastaan, josta biodiversiteettistrategian mukaan 10% on suojeltava ”tiukasti”. Maakuntaohjelman tavoitetaulukossa on yhtenä mittarina suojelualueiden pinta-ala. Vuoden 2029 tavoite 48 000ha vastaa 6,9% maakunnan pinta-alasta ja vuoden 2050 tavoite 120 000ha vastaa 17,3% maakunnan pinta-alasta. Näillä tavoitteilla biodiversiteettistrategian 10 % tiukan suojelun tavoitetta ei todennäköisesti saavuteta, 30% suojelutavoitteesta puhumattakaan. Soisimme, että maakuntaohjelmassa edes yritettäisiin pyrkiä täyttämään annetut sitoumukset. Sitoumusten mukaisten suojelupinta-alojen merkitseminen taulukkoon antaisi uskottavuutta toimenpideohjelman kohdan 4.2.2 kirjauksille suojelualueiden laajentamisesta, kytkeytyvyyden parantamisesta ja ekologisen verkoston vahvistamisesta.

Maakuntaohjelman SOVA:n liitteenä olevassa liitetaulukossa toimenpiteiden vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen ovat pääosin ristiriitaisia tai eivät merkittäviä. Toisaalta SOVA:ssa todetaan, että ”Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja lisääminen vaativat aktiivisia toimia [...] niin metsissä, maaseudulla, vesistöissä kuin taajamissakin.” Lisäksi SOVA:n mukaan ”Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja vahvistaminen on edellytys, että maakunnan elinvoima ja vetovoima ovat tulevaisuudessakin kilpailukykyisiä.” Luonnon monimuotoisuus tulee nähdä perustuksena, jolle kaikki ihmisen toiminta hienoista TKI-investoinneista lähtien rakentuu, ja tätä henkeä toivomme lisää maakuntaohjelmaan. **Tätä on tavoiteltu**

Lopuksi maininta luontokäytävistä. Luonnonmetsätyöryhmä on Koneen säätiön rahoittama metsäkartoitushanke, jossa on yhtenä toimenpiteenä laadittu suunnitelma kattavan ekologisen verkoston perustamisesta Suomeen. Luontokäytävät ovat 5km levyisiä pitkittäisiä suojelualueita, joita reunustaa 5km levyinen suojavyöhyke molemmin puolin. Käytävät yhdistäisivät Suomen keskeiset luonnonsuojelualueet ja mahdollistaisivat lajien liikkumisen ja geenivirran valtakunnan tasolla.

Luontokäytävääjattelua tulee edistää maakunnan tasolla, sillä kyseessä on maakuntamittakaavan vihreä infrastruktuuri. Luontokäytävistä voidaan hakea inspiraatiota siihen, minne maakunnassa suojele- ja ennallistamistoimia kannattaa keskittää.

Lisätietoa luontokäytävistä:

<https://suomenluonto.fi/artikkelit/luontokaytavat-mahdollistaisivat-lajien-suojelun-ja-ilmas-tonmuutoksen-torjumisen-nopeasti-ja-kustannustehokkaasti/>

Uudenmaan liitto – ei vaadi tekstimuutoksia, mutta edelliseen ohjelmaan verraten on ihmis- ja hyvinvointinäkökulmaa pyritty nostamaan vahvemmin esiin

Päijät-Hämeen maakuntaohjelmaluonnoksessa on onnistuneesti tunnustettu maakunnan ominaispiirteet ja näiden vahvuuksien kautta haettu kehittämisen painopisteitä. Ohjelma on tehty hyvin positiivisessa ja tulevaisuuteen uskovassa hengessä ja siinä todetaan maakunnan olevan ”matkalla uuteen nousuun”. Ohjelma hyötyisi siitä, että positiivinen tulevaisuususkos sidottaisiin vielä paremmin Suomen nykyiseen, vaikeaan taloustilanteeseen ja tunnistettaisiin sen asettama haaste. Strategian tavoitteet ovat hyvin kunnianhimoiset. Niiden toteutuminen vaatii paitsi alueelta myös kansalliselta ja EU-tasolta kunnianhimoista ja määrätietoista politiikkaa, jonka toteutuminen ei ole täysin Päijät-Hämeen omissa käsissä. Esimerkiksi tavoite 1: ”Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä”, sen seuraavassa luetellut määrälliset mittarit tuntuvat todella mittavilta ja vaativat isoja panostuksia:

- Alueen kansainvälisesti laadukkaat TKI-resurssit viisinkertaistuvat rohkeilla, kestävillä avauksilla.
- Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja. Kansainvälisten osaajien määrä ja jäämä alueelle vähintään viisinkertaistuu.
- Kansainväliset ja kansalliset kumppanuudet vahvistavat alueen osaamista ja elinkeinoelämän arvoketjuja. Vienti kolminkertaistuu.

Ohjelma on hyvin kytketty kansalliseen aluekehittämispäätökseen ja osoitettu asiakirjojen välinen yhteys. Konkreettisia toimia on esitetty, joilla tavoitteisiin voidaan päästä, sekä mittareita kehityksen todentamiseksi.

Älykkään erikoistumisen kärkiä on kolme (sportti, ruoka ja juoma sekä älykäs valmistus), mikä on hyvä, kompakti määrä pienelle maakunnalle. ”Sportti” on terminä vieras suomen kieltä arvostavalle lukijalle ja jää mietityttämään olisiko liikunta ja/ tai urheilu parempi termi. Yhteistyö älykkäässä erikoistumisessa Etelä-Suomen NUTS2-alueen maakuntien eli Etelä-Karjalan, Kanta-Hämeen, Kymenlaakson, Päijät-Hämeen ja Varsinais-Suomen kanssa on hyvä asia, voimia kannattaa yhdistää suuremman vaikuttavuuden saavuttamiseksi.

Ohjelma on kirjoitettu tiiviiksi, eikä se sisällä pitkiä taustoituksia, vaan menee suoraan asiaan, mikä on ansiokasta.

Sosiaalisia ongelmia ja syrjäytymistä haasteena ei oikein tunnisteta eikä nosteta esiin ohjelman tavoitteissa. Tavoite 3: Päijänteen verran parempaa elämää keskittyy työhön, erityisesti yrittäjyyteen, matkailuun ja arjen sujuvuuden kehittämiseen. Myös tavoitteen mittarit kuvaavat vain näitä asioita. Matkailun kehittäminen lisää toki alueen elinvoimaa, mutta parantaa asukkaiden elämänlaatua lähinnä epäsuorasti. **Väestön hyvinvointi ja erityisesti ne ihmisryhmät, joilla ei mene hyvin, jäävät vähän taka-alalle, vaikka mainintoina esim. osatyökykyisten osallistuminen työelämään onkin mukana. Tämän kehityksen seurantaan ei ole kuitenkaan esim. mitään mittaria, mistä tulee vaikutelma, että asia on toissijainen, eikä sen kehitystä ole tarkoitus tarkemmin seurata. Väestön hyvinvointi on kuitenkin kiinteästi yhteydessä alueen elinvoimaisuuteen: ilman hyvinvoivia asukkaita alueella ei ole kehittymiseen tarvittavaa työvoimaa.**

Älykkään sopeutumisen ja vähenevän väestön huomioiminen on ohjelmalle ansio. Ovatko vuoden 2050 tavoitteet mm. kansainvälisten opiskelijoiden viisinkertaistumisesta kuitenkin linjassa väestökehityksen kanssa, eli huomioidaanko älykästä sopeutumista ohjelman pitkän aikavälin tavoitteissa?

Myöhemmin lisättävät, sidosryhmiltä kootut tulevien vuosien hankeideat ohjelman toteuttamista varten ovat erittäin hyvä lisä ohjelmaan. Vaikutusten arviointi ja siinä havaitut riskit ohjelman tavoitteisiin liittyen ovat myös tärkeää tietoa ohjelman toteuttamista varten.

Metsänhoitoyhdistys Päijät-Häme Ry - huomioitu

Metsänhoitoyhdistys Päijät-Häme on tutustunut aineistoon ja esittää yhdistyksen lausuntona seuraavaa:

Metsänhoitoyhdistys alueen metsänomistajien edunvalvojana haluaa turvata kannattavan metsätalouden harjoittamisen. Metsätalous on Päijät-Hämeessä merkittävä elinkeino ja sen harjoittamiselle on täällä erittäin hyvät edellytykset. Metsätalouden taloudellinen tulos sekä metsämaan arvo ovat pinta-alan suhteutettuna on Päijät-Hämeessä maan korkeimpia.

Maakuntaohjelmaan haluamme muistuttaa, että valtaosa maakunnan metsistä on yksityisten ihmisten omistamia ja niiden käytöstä päättävät omistajat. Näin ollen mahdollisista maakunnallisista metsien käyttöön liittyvistä asioista tulee sopia niiden omistajien kanssa. Erilaiset yhteiskunnan tavoitteet ovat yleensä hyvin sovitettavissa yksityisiin tavoitteisiin, kun ratkaisuja etsitään yhteistyössä. Toisaalta huonosti määritellyt yhteiskunnan tavoitteet voivat vahingossa aiheuttaa suuria menetyksiä metsänomistajille. Tässä yhteistyö auttaa löytämään hyvät ratkaisut.

Koko maakunnan elinvoimaisuuden kannalta on erittäin tärkeää pitää huolta liikenneyhteyksistä. Käytännössä kaikki uusiutuvat raaka-aineet lähtevät kuljetukseen maakunnan pienimmiltä teitä. Valtion tulee kyetä pitämään nämä pienimmätkin tiet raskaan kaluston vaatimassa kunnossa ja omassa hoidossaan. Valtion teiden siirtämistä yksityisteiksi tulee vastustaa maakunnan tasollakin – ehkä jotain vielä tekstiin - **OK**

Päijät-Hämeen hyvinvointialue – huomioitu useassa kohdin tekstiä

Päijät-Hämeen hyvinvointialue kiittää mahdollisuudesta lausua Päijät-Hämeen maakuntaohjelmaluonnoksesta. Päijät-Hämeen hyvinvointialue on suurin toimija niin taloudellisesti kuin palvelujen laajuuden, että työllistämisen kannalta maakunnassa. Ohjelmaluonnos on selkeä kokonaisuus, missä on hyvin huomioitu myös hyvinvointialueen näkökulmasta keskeisiä edistettäviä asioita:

- hyvinvoinnin edistämisestä maakunnallisena yhteistyönä,
- kestävä kehitys (ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen),
- kokonaisturvallisuuden vahvistaminen sekä
- toimintaa uudistavan ja elinvoimaa kasvattavan TKI-toiminnan merkitys ja korkeakouluysteistyön lisäarvo alueen kehittymiselle.

Luvussa viisi tuodaan esiin muiden keskeisten maakunnallisten strategioiden ja ohjelmien huomioiminen ja niitä yhdistävien tekijöiden analysointi, joka on ansiokasta. Analysoinnissa nousee esiin yhdistävinä tekijöinä edellä mainitut keskeiset edistettävät asiat.

Kokonaisturvallisuus

Luvussa yksi mainitaan, että kokonaisturvallisuus on Päijät-Hämeen yhteisöllisyyden perusta, jossa viranomaiset, elinkeinoelämä, järjestöt ja asukkaat toimivat yhdessä turvatakseen elintärkeitä toiminnot. Lähtökohtana toimivat normaaliolojen järjestelyt ja lainsäädäntö. Varautumisen korostaminen infrastruktuurin toimintavalmiudesta huolehtimalla sekä luottamusta ja yhteistyötä rakentamalla, on avattu hyvin. Luottamus ja yhteistyö muodostavat yhteisöllisyyden perustan, joiden päälle myös kokonaisturvallisuus voi rakentua. **Eli sanoituksen olisi luonteva olla toisinpäin: Päijät-Hämeessä vahva yhteisöllisyys on perusta, jonka varaan myös kokonaisturvallisuus rakentuu. - muutettu tekstiin luku 8**

On hyvä, että kokonaisturvallisuutta käsitellään luvussa 8 yhteiskunnan turvallisuusstrategian mukaisesti kriittisten toimijoiden yhteistoimijuudesta sekä yksilöstä käsin. Yksilöt ovat turvallisuuden avaintoimijoita ja heidän toimintakykynsä sekä turvallisuutta vahvistavat tiedot, taidot ja asenne muodostavat kokonaisturvallisuuden perustan. Siksi hyvinvointialueen näkökulmasta normaaliolojen palvelut ovat osa kokonaisturvallisuuden muodostumista sen lisäksi, että elintärkeitä toiminnot turvataan organisaatioiden yhteistoiminnalla.

Maakunnan haasteet ja ratkaisuesitykset

Maakunnan hyvinvoinnin haasteiden tunnistetaan liittyvän väestön ikääntymiseen, korkeaan sairastavuuteen ja nuorten heikentyneeseen toimintakykyyn. Mielenterveysongelmat, lapsiperheiden pahoinvointi, pitkäaikaistyöttömyys ja matala koulutustaso lisäävät eriarvoisuutta. Ikääntyminen lisää palvelujen kysyntää merkittävästi. Maakunnan haasteet on tunnistettu hyvin. Nuorten osalta maakunnassa haasteena on verrattuna koko maahan nuorten syrjäytyminen ja itsemurhakuolleisuus sekä työikäisen väestön osalta alkoholin riskikäyttö.

Ohjelmaluonnoksessa esitetyt ratkaisuehdotukset ovat tarkoituksenmukaisia. Ne edellyttävät monitoimijaista ja yhteisten tavoitteiden suuntaan toteutettavaa alueellista yhteistyötä.

Strategiset kärjet, alatavoitteet sekä mittarit

Luvuissa kolme ja neljä esitellään alatavoitteita ja mittareita strategiassa hyväksytyjen tavoitteiden toimeenpanemiseksi ja työn tulosten mittaamiseksi. Ensimmäisen strategiassa vahvistetun päätavoitteen: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä yhtenä alatavoitteena pyritään siihen, että alueen kansainvälisesti laadukkaat TKI-resurssit viisinkertaistuvat rohkeilla, kestävillä avauksilla. Alatavoite viisinkertaistaa TKI-resurssit strategiakauden aikana on kunnianhimoinen ja edellyttää tiivistä yhteistyötä yritysten, korkeakoulujen, julkisten toimijoiden sekä järjestöjen kanssa. Päijät-Hämeen hyvinvointialue pyrkii osaltaan edistämään tavoitteen toteutumista vahvistamalla kansainvälisen rahoituksen ja kumppanuuksien hakemiseen liittyvää osaamistaan yhteistyössä erityisesti paikallisten korkeakoulutoimijoiden kanssa. Kestävyyden ratkaisut ja toisaalta myös painotukset on jätetty avoimeksi - mitä kestävyydellä tavoitellaan, miten mitataan ja arvioidaan saavutettavan ohjelmakaudella? Kestävät ratkaisut ovat myös vastuullisia ja edistävät mm. paikallistaloutta ja ihmisten hyvinvointia. **Ehdotetaan planetaarisen terveyden ja hyvinvoinnin yhteistyöryhmää maakuntien kuntien yhteistyön vahvistamiseksi. -> hankeideoihin OK**

Toisen strategian päätavoitteen: Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle ohjelmakauden painotukset kuten kiertotalousinfrastruktuuri, vihreän siirtymän investoinnit, luontopohjaiset ratkaisut ja ilmastomuutokseen sopeutuminen, digitaalisuuden ja tekoälyn hyödyntäminen ovat **osin ristiriitaisia keskenään ja toimeenpano edellyttää asioiden keskinäistä punnintaa. Planetaarisen terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen vahvistaa väestön resilienssiä ja sopeutumista ilmastomuutokseen ja muihin uhakuviin, pelkkä luonnon monimuotoisuus tai**

luontoposiitivisuus eivät sitä takaa.

Kolmannen strategian päätavoitteen: Päijänteen verran parempaa elämää alatavoitteet ovat kunnianhimoisia ja kannatettavia. Työllisyyden, vapaa-ajanviettomahdollisuuksien ja elämysten edistämisen lisäksi Päijät-Hämeessä tavoitellaan sitä, että arkielämä on Suomen sujuvinta ja yhteisöllisintä. Lisäksi tavoitetta voisi laajentaa kattamaan sitä, että maakunnassa edistetään planetaarista terveyttä ja hyvinvointia eniten Suomessa. Alatavoite on hyvin valittu, sillä hyvinvointi muodostaa perustan, jolle elinvoima sekä kokonaisturvallisuus voivat rakentua ja ne puolestaan vahvistavat hyvinvointia.

Sivulla 11 esitetyt mittarit: yrityskanta ja työllisyysaste, tapahtumien ja matkailun volyymi: yöpymiset, sertifikaatit, TEAviisari, vähintään 100 Mbit/s kiinteä laajakaistayhteys eivät kuitenkaan mittaa tämän alatavoitteen saavuttamista.

Tämän tavoitteen **mittaamiseen voisi kytkeä esim. maakunnallisen hyvinvointikärjen:**

Osallisuus ja yhteisöllisyys mittaamiseen ja Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintojen vuosiseurantaan ja -raportointiin. Hyvinvointialueella valmistelussa olevassa strategiassa Osallisuus ja yhteisöllisyys kärkeä esitetään mitattavaksi nuorten syrjäytymisen prosenttimäärillä verrattuna koko maan tilanteeseen. – **MKO seurannassa pohditaan**

Kasvuohjelma ja kasvupolkuja kehitetään myös hyvinvointialalle, Sportti -kärjen laajennus hyvinvointiin

Toimintaohjelmaluonnoksen (s.7) on maininta, jonka mukaan maakunnassa kehitetään kasvuohjelmia ja kansainvälisiä kasvupolkuja erityisesti elintarvike-, teknologia- ja hyvinvointialoille. Hyvinvointi ei ole nykyisin älykkään erikoistumisen kärki, mutta kärkiä tarkastellaan samanaikaisesti maakuntaohjelman valmistelun kanssa. Älykkään erikoistumisen kärjistä Sportti -kärjen mainitaan kattavan urheiluun, liikuntaan ja fyysiseen aktiivisuuteen liittyvän liiketoiminnan, teknologian, osaamisen ja tapahtumat unohtamatta laajempia teemoja kuten hyvinvointiteknologia, terveys- ja luontoliikunta, luontomatkailu ja niihin liittyvät palvelut. Esitetty sisältö kuvaa laajemmin hyvinvointia, eikä vain sporttia. **Hyvinvointi olisi kuvaavampi nimi tälle älykkään erikoistumisen kärjelle.**

Pitäydytään sportissa, tarkempi kuvaus on laveampi, sisältäen ym sisältöjä.

Kestävyys

Kaikkia kärkiä läpileikkaavana on kestävyys ja kestävyys voi liittyä esimerkiksi puhtaaseen teknologiaan, kiertotalouteen tai luontoposiitivisuuteen unohtamatta planetaarisen terveyden ja hyvinvoinnin merkitystä yhteisöille ja alueelle. Olisi hyväksi määritellä tarkemmin kestävä matkailu, teollisuuden yms. sisältöä, tavoitteita ja seurannan mittareita. Ihmiset tekevät maakunnan ja YK:n tavoitteista voisi olla mukana myös tavoite 3: Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille ja tavoite 4: Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet. – **ei vaadi muutoksia, seuraavilla ohjelma kausilla voidaan tehdä eri painotuksia tarpeen mukaan liittyen YK:n kestävä kehityksen tavoitteisiin.**

TKI- tiekartta

Päijät-Hämeelle tehdään lisäksi ohjelmaluonnoksen mukaan erillinen TKI-tiekartta, jossa pureudutaan syvällisemmin alueen TKI-kyvykkyyteen. Oppilaitosten, yritysten, julkisyhteisöjen ja järjestöjen yhteistyötä ja verkostoja tulisi vahvistaa innovaatiotoiminnan ja uuden liiketoiminnan synnyttämiseksi sekä kestävä kehityksen (ekologisten, taloudellisten ja myös sosiaalisten) tavoitteiden, toimenpiteiden ja vaikutusten arvioimiseksi. – **ei vaadi muutoksia**

Varsinais-Suomen liitto – ei vaadi muokkauksia

Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026–2029 luonnos rakentuu aikaisemmin hyväksytyn Päijät-Hämeen strategian 2050+ tavoitteiden mukaan: 1) Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestäväyydestä, 2) Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle, ja 3) Päijänteen verran parempaa elämää.

Päijät-Hämeen strategia 2050+ on kunnianhimoinen ja asettaa maakunnalle varsin kovat tavoitteet mm. TKI-resurssien viisinkertaistamisesta, yritysten jalostusarvon kaksinkertaistamisesta, yritysten määrän ja työllisyysasteen suurimmasta kasvattamisesta Suomessa, sekä hyvinvoinnin suurimmasta edistämisestä Suomessa. Tavoitteena on myös olla kestävä matkailun, tapahtumien ja elämysten ykköskohde Suomessa.

Maakuntaohjelma on hyvin kytketty pidemmän aikavälin strategian tavoitteisiin. Niiden osalta on hyvä tarkkaan pohtia, missä määrin neljän vuoden ohjelmalla on mahdollista ja realistista edistää tavoitteiden toteutumista.

Maakuntaohjelmaa ohjaavista laajemmista ilmiöistä on väestörakenteen ja alueellisen eriytymisen haasteet erinomaisesti tunnistettu. Positiivista on se, että tarve vastata ilmastonmuutokseen on vahvasti esillä. Ilmastonmuutos uhkaa monissa nykyisissä keskusteluissa jäädä taka-alalle akuuttien haasteiden varjoon. Turvallisuuden osalta on hyvin mukana myös psyykinen ja sosiaalinen turva.

Kilpailuetua on rakennettu kansainvälisyyden ja kestävyysvaraan. Laajemminkin tarkasteltuna ohjelmaan sisältyy vahva kansainvälisyyden huomioiminen ja siihen pyrkiminen. Tämän ansiosta ohjelmassa ei ole jääty maakunnan oman kuplan sisälle. Kuplaa voi vaikka teemakohtaisesti laajentaa myös Suomen eri maakuntiin.

Älykkään erikoistumisen strategia on asetettu maakunnan strategian 1. tavoitteen (kilpailukyky) alaiseksi. Sen kärjet vaikuttavat selkeiltä ja nostavat esiin juuri Päijät-Hämeelle ominaisia vahvuuksia: urheilua ja liikuntaa, elintarvike- ja juomateollisuutta sekä teollista valmistusta. Älykkään erikoistumisen strategiassa on huomioitu myös Etelä-Suomen NUTS-2 alueen yhteiset teemat.

Ohjelmaluonnos käsittelee strategian tavoitteita ja niihin liittyviä ohjelman alatavoitteita ja toimia myös YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden, älykkään sopeutumisen ja kokonaisturvallisuuden näkökulmista. Taulukkomainen tarkastelutapa on selkeä ja yksityiskohtainen, joskin hiukan raskaslukuinen. Toimenpiteiden kytkeminen kunkin otsikon mukaan toimii aina omana kokonaisuutenaan. Peräkkäin ohjelmaan laitettuna ratkaisu tuo toistoa asioiden esittämiseen.

Pohditaan taitossa.

Erityisesti tapa yhdistää maakuntakaavan pitkän aikavälin kehittämistavoitteet ja maakuntaohjelman toimenpiteet, on arviomme mukaan onnistunut keino tuoda aikajänteiltään erilaiset kokonaisuudet samaan tarkasteluun.

Tarkasteltaessa rahoitusinstrumentteja maakuntaohjelman tukena käyttötarkoitustarkastelu on hyvä valinta. Kaikkea ei tarvitse välttämättä kytkeä yksittäisiin toimenpiteisiin. Toisaalta valmistelun apuna toimenpidekohtainen tarkastelu voisi tuoda esiin ulkopuolisen rahoituksen aukkokohtia toimenpiteiden edistämisessä.

Toteutuksen ja seurannan osalta asetetut seurantamittarit muodostavat selkeän kokonaisuuden. Niiden lisäksi huomioita kannattaa kiinnittää laadullisen ohjelma-aikaisen arvioinnin/palautteen keräämiseen. Tähänkin on jo ohjelmaluonnoksessa esitetty tiettyjä menetelmiä.

Sidosryhmiltä kootaan tuleviksi vuosiksi hankeideoita, jotka kerrotaan liitettävän myöhemmin ohjelman tueksi. Näkyvätkö aihiot kuitenkin jo toimenpiteissä vai uhkaavatko ne hyvästä pyrkimyksestä huolimatta jäädä ohjelmasta irralliseksi kokonaisuudeksi?

Päijät-Hämeen liitto on yhteistyössä sidosryhmiensä kanssa laatimassa onnistuneesti omannäköistään strategiaa, joka nostaa esiin maakunnan vahvuuksia ja asettaa pitkällä tähtäimellä jopa uskalaita tavoitteita. Tämä on raikasta ja kunnianhimoista toimintaa! Menestystä ohjelmavalmisteluun ja -työhön!

MTK Häme

MTK Häme on tutustunut maakuntaohjelman 9.9.2025 päivättyyn luonnokseen ja sen liitteenä olleeseen vaikutusten arviointiin. Maanomistajien ja maa- ja metsätalouden edunvalvojana annamme näistä lausunnon, jonka pyydämme huomioimaan jatkovalmistelussa. Lausunnon otsikointi on maakuntaohjelmaluonnoksen otsikoiden mukainen.

1. Päijänteen verran parempi – Strategiasta toimenpiteiksi

Tämä kelvon sloganinkin sisältävä johdanto-osa osoittaa, että maakuntaohjelman laatijat ovat hyödyntäneet laajaa aineistoa ja yhteistyöverkostoa. Työn perspektiivi on laaja; toisaalta sen on johdettava myös käytännönläheisiin tuloksiin, osin lyhyehkölläkin aikajänteellä. Kiitämme erityisesti elintarvikesektorin merkityksen tunnistamista ja kokonaisturvallisuuden nostamista kärkiteemojen joukkoon. **Sen sijaan maakunnassa merkittävä saha- ja puutuoteteollisuus ei ohjelmassa näy. - on lisätty**

2. Päijät-Hämeen nykytila ja suunta

Tekstissä esitetään huolestunut toteamus maaseudun väestön vähenemisestä, mikä onkin aivan totta. Seurauksina mainitaan kielteiset vaikutukset verotuloihin, työvoiman saatavuuteen ja palveluiden ylläpitoon. **Näiden ohella on syytä nostaa esiin vaikutukset maatilayrityksiin, sillä maatilat eivät voi muuttaa kaupunkiin, vaikka siellä olisi työvoimaa ja palveluita saatavilla. Maatilayritykset työllistävät ja käyttävät palveluita, eivätkä pärjää ilman niitä. Hyvä tiestö, tietoliikenneyhteydet ja palvelut ovat maaseudulla asumisen ja yrittämisen perusedellytys. – lisätty tekstiin**

Maatilat pitävät maaseudun maisemaltaan ja olemukseltaan sellaisena kuin koko maakunnan asukkaat sen tuntevat ja haluavat olevan. Ympäri maakuntaa hajautettu asuminen ja yritystoiminta, etenkin maatilayritykset, ovat omiaan parantamaan kriisinkestävyyttä, joka on eräs ohjelman keskeinen tavoite.

Edellä sanottu tulisi nostaa esiin myös vaikutusten arvioinnin kohdassa 3, jossa ”tiivis ja eheä yhdyskuntarakenne” on esitetty liian yksipuolisesti. Maakunta tarvitsee kipeästi sekä asumista että yrittämistä myös tiiviiden yhdyskuntarakenteiden ulkopuolella.

4. Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026-2029 tavoitteet ja toimet

Maakuntaohjelman toimille esitetään perusteena viisi ilmiötä. Tämä on hyvä lähestymistapa, joka on auttanut tekemään ohjelmasta yhtenäisen kokonaisuuden.

4.1.3 Älykäs erikoistuminen

Päijät-Hämeen älykkään erikoistumisen kärjiksi on nostettu sportti, ruoka ja juoma sekä älykäs valmistus. Pidämme hyvänä, että ruoka ja juoma, eli elintarvikesektori, on tunnistettu maakunnalle tärkeäksi toimialaksi. Maatilayritysten toiminnasta mainitaan alkutuotannon uudet innovaatiot. Uudet

innovaatiot ovat tärkeitä, kuitenkin aivan perustason ruuantuotanto maataloilla on yhtä tärkeää kuin kaikki muukin tämän otsikon alla lueteltu ruokajärjestelmän toiminta. Oleellista on, että maakunta on ruokasektorilla erityisen vahva, ja että sitä tuetaan maakuntaohjelman mahdollistamilla toimilla.

4.2.1 Vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijä

Kehitettäväksi suunnitellaan kuntien välinen kierrätysraaka-aineiden **pörssi – sanoitettu uudelleen**. Ennen tällaista kehitysinvestointia tulisi selvittää jo olemassa olevan Kiertoasuomesta.fi verkkopalvelun käyttämisen mahdollisuus.

Toimenpiteenä on listattu myös hiilineutraali ja resurssiviisas rakentaminen. Tämä olisi hyvä viedä konkreettisempaan suuntaan täsmentämällä, että puurakentaminen kotimaisesta puusta täyttää tarpeen kenties parhaiten. Päijät-Hämeessä on kaikki valmiudet kehittyä puurakentamisen mallimaakunnaksi raaka-aineen tuotannosta lähtien, unohtamatta alan koulutusta ja tutkimusta.

4.2.2 Puhdas luonto mahdollistaa kestävän tuotannon

Luonnon ja vesien hyvä tila mainitaan Päijät-Hämeen vahvana vetovoimatekijänä ja samalla kestävän elinkeinotoiminnan sekä alkutuotannon perustana. Asiaa ei voi liikaa korostaa. Yksityisen maanomistuksen ja elinkeinonharjoittajien rooli on merkittävä sekä ilmastoneutraalius- että luontopositiivisuustavoitteiden osalta. Toimenpiteinä esitetään muun muassa suojelualueiden laajentaminen, niiden kytkeminen toisiinsa, viherverkostot ja ekologiset yhteydet. Sama nousee esiin myös kohdassa 9, jossa selvitetään maakuntaohjelman yhteyttä maakuntakaavan toimenpiteisiin.

Suuri osa yksityismaista verkostojen alueella on metsätalousmaata, siis metsäisiä alueita, joiden pääkäyttömuoto on metsätalous. Metsien elinkeinonantäkökulma tulee näkyä myös maakuntaohjelmassa. Erityisesti maalaiskuntien elinvoimaisuudelle metsätalouden merkitys on suuri niin kantorahatulojen (130 milj. € vuonna 2023) kuin työllistävyyden osalta. **Maakuntaohjelman teksti ei ole toimintaa rajoittava, mutta miten varmistetaan, ettei se sellaiseksi käytännössä muodostu? MKO ei rajoita, kehottaa kestävyys.** Onko maanomistajien jatkossakin mahdollista käyttää alueita metsätaloustyössä tavoitteidensa mukaisesti? Eri tavoitteiden yhteensovittaminen vaatii jatkuvaa vuoropuhelua.

4.3.3 Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomessa

Arjen sujuvuuden osatekijöinä mainitaan muun muassa kattavat laajakaistayhteydet ja teiden kunto. Tässä on osuttu aivan oikeaan: nämä seikat ovat jopa perustavanlaatuisia tarpeita, arjen edellytyksiä sekä asukkaille että yrityksille. **Tieverkoston peruskunnostus- ja ylläpitotarpeita tulisi ohjelmassa painottaa vieläkin enemmän. Lisätään tästä lause.**

10. Ohjelman vaikutusten arviointi

Seuraava epäselvä tekstikohta olisi syytä kirjoittaa uudestaan, sillä nyt sen sisältö ja merkitys ei lukijalle oikein aukea: ”Luonnonympäristön ja maaseudun kannalta tärkeää on varmistaa, ettei väestön väheneminen johda ylikulutuksen tai viherpesun hyväksymiseen ratkaisuna.”

Toivoisimme myös selvempää ilmaisua toiseksi viimeiseen kappaleeseen, jossa puhutaan maankäytön hillitsemisestä. Mitä se tarkoittaa? Sama ilmaisu esiintyy myös maakuntaohjelmaluonnoksen liitteenä olevan vaikutusten arvioinnin kohdassa 4 (maakuntaohjelman ympäristövaikutukset). **Korjattu ilmaus**

Hämeen ELY-keskus

Yleiset huomiot

Hämeen ELY-keskus on osallistunut aktiivisesti Päijät-Hämeen maakuntastrategia 2050+ ja ohjelman 2026–2029 valmistelutyöhön vuoden 2024 ja 2025 aikana. Hämeen ELY-keskuksen asiantuntijoita on osallistunut työpajoihin ja työryhmien kautta valmistelutyöhön. ELY-keskus kiittää avoimesta ja vuorovaikutuksellisesta prosessista ja toteaa, että valmistelutyön aikana tuotuja seikkoja on huomioitu kiitettävästi nyt lausunnolla olevassa maakuntaohjelman luonnoksessa.

ELY-keskus katsoo, että maakuntaohjelmaan valitut kehittämisen painopisteet ja ehdotetut kehittämistoimet tukevat pääosin varsin hyvin maakunnan strategisia kehittämistavoitteita. Ohjelma on monipuolinen ja laaja, ja siitä huokuu positiivinen toiveikkuus sekä vahva tulevaisuudenusko – myös maakunnan haasteiden, kuten väestön ikääntymisen ja vähenemisen, keskellä. Tämä on arvokas lähtökohta.

Yksittäisenä huomiona ELY-keskus toteaa kuitenkin, että maakuntastrategian tavoitteen 1 ("Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävyyydestä") **kestävyysnäkökulma ei kuitenkaan välity tasapainoisesti ohjelman eri tavoitteiden painotuksiin ja konkreettisiin toimenpide-ehdotuksiin. Katsotaan johdantotekstiin lisätekstiä. OK**

Mikäli kestävyys halutaan nostaa alueen kilpailukykyä aidosti tukevaksi tekijäksi, olisi se ELY-keskuksen näkemyksen mukaan perusteltua nostaa näkyvämmiin tulevan ohjelmakauden kehittämistyöhön etenkin TKI-toimintaan liittyvien toimenpiteiden osalta.

Yksityiskohtaiset huomiot

3. Strategian 2050+ tavoitteet ELY-keskus huomioi, että maakuntastrategian hiilinegatiivisuuteen liittyvästä tavoitteesta huolimatta maakuntaohjelman painopisteeksi ei ole nostettu ilmastonmuutoksen hillintää. Ohjelmakauden painotuksiin nostetut kiertotalousinfrastruktuurin vahvistaminen ja vihreän siirtymän investoinnit ovat tietysti lähtökohtaisesti myös päästövähennystavoitteita edistäviä toimenpiteitä, kuten myös osa luvussa 4.2.1 esitetyistä toimenpiteistä. Toisaalta ELY-keskus pitää kuitenkin erittäin tärkeänä, että myös systemaattista ja eri päästösektoreita läpileikkaavaa alueellista hillintättyötä toteutetaan aktiivisesti muiltakin osin, ja **tästä syystä on syytä harkita hillinnän nostamista yhdeksi ohjelman painopisteeksi. – lisätty**

4.1. Tavoite 1: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävyyydestä

Liittyen kohtaan 4.1.1 Vahvuuksien tunnistaminen ja strateginen erottuminen, ELY-keskus toteaa, että Päijät-Hämeen tulisi entistä rohkeammin tunnistaa omat vahvuutensa ja erottautua niillä muista maakunnista. **Strategisissa klustereissa ja kärjissä olisi hyvä tehdä valintoja, joihin voidaan aidosti panostaa ja joissa voidaan kehittyä. Esimerkiksi puolustus- ja kaksikäyttötekнологia on noussut esiin monissa maakunnissa (Kanta-Häme, Pirkanmaa, Savo), mutta onko se realistisesti myös Päijät-Hämeen vahvuus. Rohkeutta voisi olla myös siinä, että jätetään tämä kärki pois ja keskitytään yhteistyöhön muiden maakuntien kanssa. Jätetään, Ladec on jo rakentamassa puolustusklasteria Päijät-Hämeeseen.**

Pienyritysten kasvun tukeminen

Päijät-Hämeellä on potentiaalia profiloitua pienyritysten maakuntana. Kasvun mahdollisuuksia voisi luoda uusien ratkaisujen ja ekosysteemirakenteiden kautta. Pienyritykset tarvitsevat konkreettista ja uudenlaista tukea tuotekehitykseen – tässä korkeakoulujen ja yritysten yhteistyö voisi olla keskeinen väline.

Sportti-klusteri – mahdollisuus vai riski?

Sportti klusterina jakaa mielipiteitä. Lahden innovaatiokyvykkyys selvityksessä sitä ei nähty erityisen kasvavana tai globaalisti potentiaalisena. Toisaalta panostamalla siihen voisi siitä mahdollisesti rakentaa maakunnallista vahvuutta. MM-kisojen rahoitus ei yksin riitä – tarvitaan laajempaa ekosysteemijättelua ja liiketoimintapotentiaalin tunnistamista.

Korkeakouluyhteistyö ja osaavan työvoiman saatavuus

Korkeakoulujen ja yritysten yhteistyötä tulisi syventää. Pienyrityksille tulisi avata mahdollisuuksia hyödyntää korkeakoulujen resursseja tuotekehityksessä. Uusilla yhteistyömuodoilla voidaan myös parantaa osaavan ja motivoituneen työvoiman saatavuutta. Kansainvälisille opiskelijoille tulisi tarjota mahdollisuuksia osaamisensa päivittämiseen oppilaitos- ja yritysyhteistyössä.

Älykäs valmistus on kiinnostava avaus, mutta herättää kysymyksen: onko se riittävän monen pääjähämäläisen yrityksen kasvusuunnitelmissa? Jos tavoitellaan laajempaa mukaan lähtemistä, tarvitaan konkreettisia tukitoimia ja kannustimia yrityksille.

Älykäs erikoistuminen

Kappaleen 4.1.3 alla on otsikko "Älykäs erikoistuminen" ilman otsikkonumerointia. Kappaleessa on esitetyt mittarit jäävät eräiltä osin varsin yleisluontoisiksi. Jos on tarkoitus, että mittarit ovat lähtökohtaisesti numeerisesti mitattavia, tulee mittaria "LUT:n ja Helsingin yliopiston yritysyhteistyö Päijät-Hämeessä" tarkentaa. **sanotetaan toisin OK**

4. Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026–2029 tavoitteet ja toimet

Luvun 4 johdantotekstissä todetaan, että "Päijät-Häme on jo vahvasti mukana valtakunnallisessa ilmastotyössä, ja maakunnallinen vihreän siirtymän ohjelma asettaa selkeän hiilineutraaliustavoitteen vuodelle 2030."

ELY-keskus ehdottaa tähän hieman tarkentavaa muotoilua, jossa tuodaan esille Päijät-Hämeen asettama hiilineutraaliustavoite vuodelle 2030 ja että maakunta tukee näin vahvalla alueellisella ilmastotyöllään myös kansallisella tasolla asetettujen ilmastotavoitteiden saavuttamista. **lisätty**

4.2.Tavoite 2: Tilaa luonnonle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

Maakunnan halu profiloitua luontopositiivisena kiertotalouden maakuntana on ELY-keskuksen mielestä kannatettavaa. Ympäristöystävällisyys on tärkeä arvo, mutta sen kytkeminen kiertotalousliiketoimintaan voisi tuottaa taloudellista lisäarvoa. Mitä selkeämmin vähähiilisyys nähdään taloudellisenä mahdollisuutena, sitä paremmin se jalkautuu käytäntöön. Luontopositiivisuus ja kiertotalous on yhdistettävissä vielä nyt esitettyä rohkeammin.

Yhdeksi seurantamittariksi on esitetty suojelualueiden määrää ja pinta-alaa. ELY-keskus muistuttaa, että luonnon monimuotoisuutta kuvaavat paljon muutkin asiat kuin alueen suojelualueiden määrä ja pinta-ala. Tätä olisi hyvä tuoda myös jollain tavalla esiin tavoitteissa. **Huomioidaan seurannan yhteydessä.**

4.2.1. Vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijä

Luvussa on tuotu esille vihreän siirtymän ja kiertotalouden edistämiseen liittyviä toimenpide-ehdotuksia, jotka ovat oikeansuuntaisia ja kannatettavia. ELY-keskus kuitenkin katsoo, että toimenpiteissä olisi tarpeen huomioida myös niitä tunnistettuja haasteita, joita vihreän siirtymän edistämiseen ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästi on yleisesti tunnistettu liittyvän. ELY-keskus kannustaakin täydentämään toimenpiteitä niin, että niihin sisällytettäisiin vihreän siirtymän kestävyttä tukevia elementtejä (esimerkiksi vihreää siirtymää koskevan alueidenkäytön suunnittelun menetelmien kehittäminen sekä kehittämishankkeiden osallisuutta ja sosiaalista hyväksyttävyyttä

vahvistavien toimintamallien vahvistaminen).

4.2.3 Korkean jalostusarvon tavoitteet

Luovuus ja teknologiat nostavat jalostusarvoa – tähän tulisi panostaa rohkeammin. Muotoilu on jo mainittu, mutta myös IT, ohjelmistokehitys ja tekoäly ovat korkean lisäarvon toimialoja. Lahdessa toimiva tekoälyprofessori tarjoaa mahdollisuuden kehittää teollista AI:ta, kiertotalousliiketoimintaa ja automaattioratkaisuja skaalattavaksi toiminnaksi. - **löytyy aiemmista teksteistä, mm. nykytilan kuvauksesta**

Lisäksi lääketieteellisyys ja bioteknologia ovat potentiaalisia korkean lisäarvon aloja. Viljaklusterista voisi löytyä esimerkiksi kauran beetaglukaanin kaltaisia funktionaalisia komponentteja, joita voidaan hyödyntää sairauksien hoidossa – tämä voisi olla uusi avaus Päijät-Hämeen elintarvikeosaamiselle. - **lisätty hankeideoihin**

8. Kokonaisturvallinen Päijät-Häme

Kokonaisturvallisuus on nostettu aiempaa paremmin esille maakuntaohjelmassa, mikä on perusteltua. Kokonaisturvallisuus on yhteistyötä, tässä tapauksessa ennen kaikkea alueellista yhteistyötä ja ennakkointia. Hämeen ELY-keskus esittää, että kappaleessa tuotaisiin esiin **yhteisen alueellisen valmiusharjoittelun tärkeys**. Harjoittelun kautta yhteistyö saa konkreettisia muotoja. Mukana alueellisessa valmius- ja varautumisharjoittelussa on mukana lakisääteisesti kaikki maakunnan kannalta keskeiset toimijat ja mukaan voidaan saada myös alueellinen elinkeinoelämä. - **lisätty tekstiin**

12. Vaikutusten arviointi

Ympäristövaikutusten arviointi on toteutettu osana maakuntaohjelman valmistelua ja sen tulokset on koottu maakuntaohjelman liitteenä olevaan arviointidokumenttiin. ELY-keskus katsoo, että tehty vaikutusten arviointi täyttää SOVA-lainsäädännön vaatimukset. Vaikutusten arviointi kattaa ohjelman kokonaisuuden ja se sisältää tarvittavissa määrin SOVA-asetuksen 4 §:ssä edellytetyt tiedot. Vaikutusten arvioinnissa on hyödynnetty ympäristön tilaa koskevaa tietoa maakuntakaavan 2060 yhteydessä tuotetun aineiston kautta ja keskeisiä tietoja on esitetty arviointidokumentissa tiivistetysti. Arviointi on jäsennelty selkeästi ja ohjelman toimenpiteiden vaikutuksia on tarkasteltu useiden ympäristövaikutustyyppien sekä myös muiden vaikutusten osalta. Arvioinnin tuloksia on esitetty sanallisesti, mutta niiden perustelut jäävät kuitenkin osin yleisluontoisiksi ja suppeiksi. Ohjelman toimenpiteiden vaikutusten hahmottamista tukee ympäristöselostuksen liitteenä oleva taulukko, jossa vaikutusten merkittävyys on ilmaistu symbolein ja värikoodein toimenpidekohtaisesti. Taulukkoon olisi kuitenkin ollut hyvä vielä lisätä sanallista kuvausta vaikutuksista symbolien lisäksi. Maakuntaohjelman toimenpiteillä on tehdyn arvioinnin mukaan pääosin myönteisiä vaikutuksia, mutta osalla toimenpiteistä on tunnistettu olevan ristiriitaisia vaikutuksia (+/-). Haittojen lieventämistä koskevat ehdotukset jäävät ympäristöselostuksessa yleiselle tasolle ja niitä olisi ollut hyvä tuoda selkeämmin esille. Arviointidokumentissa olisi myös ollut suositeltavaa kuvata tarkemmin vaikutusten seurannan toteutukseen liittyviä konkreettisia suunnitelmia.

ELY-keskus muistuttaa, että ympäristöselostus ja kuulemisten tulokset on otettava huomioon ohjelman viimeistelyssä SOVA-lain 11 §:n mukaisesti. **Ristiriitaisia vaikutuksia aiheuttavien toimenpiteiden osalta on hyvä vielä tarkastella mahdollisuutta muokata toimenpidettä ympäristövaikutuksiltaan myönteisemmäksi ja tuoda ohjelmassa esiin keskeiset keinot haittojen lieventämiseen.** - > **Tämä huomioitu tekstissä**

Ympäristöministeriö

Ympäristöministeriö kiittää mahdollisuudesta lausua Päijät-Hämeen maakuntaohjelmasta ja maakuntaohjelman ympäristöselosteesta.

Pääministeri Orpon hallituksen aluekehittämispäätöksestä vuosille 2024-2027 linjataan alueiden omiin vahvuuksiin ja tasapainoiseen aluekehittämiseen nojaavan politiikan tavoitteista, jotka kytkeytyvät hallitusohjelmaan. Vahva ja välittävä Suomi rakentuu erilaisten alueiden elinvoimaisuudesta ja toisiaan tukevasta, yhteisestä menestyksestä.

Aluekehittämispäätöksessä on kolme painopistettä: 1) Kestävä elinvoima ja investoinnit, 2) Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt sekä 3) Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto. Ympäristöministeriö lausuu erityisesti aluekehittämispäätöksen vetovoimaista elinympäristöä ja monimuotoista luontoa koskevan painopisteen näkökulmasta.

Päijät-Hämeen maakuntaohjelmassa painopiste on huomioitu tavoitteessa ”Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle”. Mittareiksi luonnon monimuotoisuutta koskien on asetettu vesistöjen laatu sekä suojelualueiden määrä ja pinta-ala. Luontokato on yksi aikamme suurimpia haasteita ohjelmassa mainittujen haasteiden, ilmastonmuutoksen, väestörakenteen muutoksen, elinkeinorakenteen murroksen, hyvinvoinnin turvaamisen sekä turvallisuuden ja kriisinkestävyyden vahvistamisen rinnalla.

Maakuntaohjelmaluonnoksessa luonnon monimuotoisuuden vahvistamisen tarve on tunnistettu. Ympäristöministeriö kiittää, että ekologiset kompensaatiot on nostettu yhdeksi ratkaisukeinoksi. Maakuntaohjelmaluonnoksen toimenpidekokonaisuudet: ”Laajennetaan ja kytketään toisiinsa suojelualueita huomioiden kansainväliset biodiversiteettisitoumukset ja ennallistamistarpeet” tukee hyvin yllä mainittua tavoitetta, samoin viherverkoston kehittäminen. Ympäristöministeriö korostaa, että luonnon monimuotoisuutta koskevien kansainvälisten tavoitteiden saavuttamiseksi lisäksi tarvitaan aktiivisia toimenpiteitä elinympäristöjen tilan parantamiseksi. **Ympäristöministeriö kannustaa asettamaan luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien tilan parantamiselle vielä täsmällisen tavoitteen sekä määrittelemään mittarit, joilla tavoitteen saavuttamista arvioidaan. Lisätään päivityksissä koska vielä ei lähtötietoa**

Ohjelmassa todetaan, että luonnon ja vesien hyvä tila on Päijät-Hämeen vahva vetovoimatekijä ja kestävän elinkeinotoiminnan sekä alkutuotannon perusta. Tavoitteena on vahvistaa luonnon kantokykyä, mikä mahdollistaa monipuolisen liiketoiminnan, luonnon ja elinympäristön sekä hyvinvoinnin säilymisen tuleville sukupolville. Puhtaina säilyvät vesistöt ovat tärkeä tekijä sekä vakituisten kuin vapaa-ajan asukkaidenkin veto- ja pitovoiman kannalta että matkailun kehittämisen edellytyksenä.

Ympäristöministeriö toteaa, että maa- ja metsätaloudella on tiivis kytkös vesistöjen laatua koskeviin tavoitteisiin. Etenkin metsätalouden ravinne- ja humuskuormitus heikentävät vesistöjen tilaa. Aktiiviset ja vaikuttavat toimet vesistöjen valuma-alueilla ovat tarpeen. **Ympäristöministeriö ehdottaa, että ohjelmaan nostettaisiin yhdeksi toimenpidekokonaisuudeksi vesistökuormituksen vähentäminen, ja kannustaa tässä kunnianhimoisiin tavoitteisiin vesien hyvän tilan saavuttamiseksi. – on jo huomioitu**

Aluekehityksen edellytysten ja resurssien vahvistaminen edellyttää toimintaympäristön muutosten tunnistamista Ympäristöministeriö korostaa, että maakunnan älykkään erikoistumisen strategiassa on tärkeää huomioida komission tiedonanto EU:n uudesta monivuotisesta rahoituskehyskaudesta, jonka mukaan 35 % EU:n kokonaisbudjetista ja 43 % kumppanuussuunnitelmien rahoituksesta tulee kohdistaa ilmasto- ja ympäristötoimiin. Muita

huomionarvoisia seikkoja ovat kohdennukset turvallisuuteen ja EU:n itärajalle. **Strategiassa tulisikin kytkeä luonnon monimuotoisuuden suojelu läpileikkaavaksi osaksi alueen kehittämistavoitteita, kuten elinkeinoelämän uudistamista, matkailua, maataloutta ja vihreää siirtymää.- On nostettu jo aika hyvin esiin.**

Aluekehittämisen toimien vaikuttavuuden kannalta on tärkeää tunnistaa eri tavoitteiden liittymäkohdat. Ohjaamalla rahoitusta hankkeisiin, jotka tukevat useampia strategisia tavoitteita, voidaan vahvistaa aluekehityksen johdonmukaisuutta ja rahoituksen vaikuttavuutta. Luonnon monimuotoisuutta maa- ja vesialueilla voidaan edistää hankkeilla, joilla vaikutetaan ihmisten henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin, yhteisöjen ja talouden resilienssiin sekä alueelliseen turvallisuuteen.

Monimuotoinen ja hyvinvoiva luonto turvaa eri kokoisten yritysten toimintaedellytyksiä ja luo edellytykset monipuoliselle elinkeinovalikoimalle luoden samalla joustavuutta alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön tarpeisiin ja kehityskulkuihin reagoimiseksi.

Ympäristöministeriö ehdottaa, että maakuntaohjelman älykkään erikoistumisen strategiaan nostettaisiin lisäksi aktiivisten, elinympäristöjen tilaa parantavien toimien tarve, mikä mahdollistaisi rahoituksen ohjaamisen maakunnan elinvoimaa vahvistaviin ilmastomuutokseen sopeutumisen ja luontokatoa torjuviin toimiin. **Ympäristöministeriö kiittää, että strategiaan on selkeästi tunnistettu luonnosta saatavat liikunta- ja terveyshyödyt osana luontopohjaisia hyvinvointipalveluja, jotka yhdistävät liikunnan, kulttuurin, matkailun ja terveyden edistämisen.**

Osaamisen kehittäminen ja ennakoitavuus edellytyksenä luonnon tilan parantamiselle Luonnon tilan parantaminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen edellyttävät monenlaista osaamista toimenpiteiden suunnittelusta konkreettiseen konetyöhön. Tällaisen kapasiteetin kasvattamisessa, osaajiin, osaamiseen ja kalustoon investoitaessa, ennustettava ja vakaa toimintaympäristö on ensisijaista. Ennustettavan toimintaympäristön luomisessa maakuntaohjelman merkitys on tärkeä.

Luonnon tilan parantamiseen liittyvän osaamiseen tulee kiinnittää huomiota koulutuksessa. Sen lisäksi. Lisäksi tarvitaan koulutusta laajemmin kestävyiden teemoista ja niiden tulisi olla poikkileikkaavasti osa kaikkien ammattilaisten koulutusta.

Ympäristöministeriö katsoo, että luonnon tilan parantamiseen liittyvän osaamisen kehittämiseen ja tarvittavien investointien turvaamiseen tulee maakuntaohjelmassa erityistä huomiota.

Maakuntaohjelmalla on tärkeä rooli ennakoitavan toimintaympäristön luomisessa. – lisätty Erilaiset tavoitteet on yhteensovittava ekologinen kestävyys turvaten.

Maakunnilla on keskeinen rooli luontokadon hillitsemisessä, sillä konkreettiset toimet luontokadon pysäyttämiseksi Suomessa tehdään maakuntatasolla, rinnan elinkeino- ja aluekehittämisen kanssa. Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on aluekehityksen perusta. Erityisesti maa-, metsä- ja kaivannaistalous, matkailu sekä kasvukeskusten yhdyskuntarakenteen laajentamispaineet ja ekologinen kestävyys tulee pystyä yhteensovittamaan. Erityisen suuret yhteishyödyt voidaan saavuttaa myös esimerkiksi tukemalla matkailuelinkeinoja niille keskeisten alueiden luonnon ekosysteemien tilaa parantamalla tai maankäyttötavoitteiden alueellisella eriyttämisellä. Päijät-Hämeen maakuntaohjelmassa tätä tukevia toimia ovat mm. viher- ja virkistysverkostojen kehittäminen **Ympäristöministeriö pitää tärkeänä, että maakuntaohjelmassa tunnistetaan ennakoivasti alueen luonnonympäristön tarjoamat mahdollisuudet sekä eri käyttötapojen ja niiden tavoitteiden yhteensovittamisen haasteet. Pyritty tunnistamaan tämä haaste tekstissä**

Luonnon tilan parantamisen painopistealueet tulee tunnistaa. Maakunnan olisi tarpeen tunnistaa alueet ja kohteet, joissa luonnon tilaa tulisi parantaa ja ekosysteemien toimintaa vahvistaa. Alueen elinvoimaa parantavia hankkeita ovat esimerkiksi erilaiset käytöstä poistuneet vaelluskalojen nousuesteet ja vaelluskalojen lisääntymisolosuhteiden parantaminen. Lisäksi tulisi tarkastella tilanteita, joissa luonnon tilan heikkeneminen on heikentänyt ihmisten toimeentuloa, virkistyskäytön mahdollisuuksia tai haittaa elinkeinoja. Esimerkiksi maataloudesta tai metsäojituksesta aiheutuva vesistöjen rehevöityminen ja tummuminen on merkittävä haitta virkistyskäytön, vapaa-ajan asumisen sekä elinkeinojen kuten matkailun ja kaupallisen kalastuksen kannalta.

Ympäristöministeriö kannustaa luonnonsuojelulain mukaisen alueellisen luonnon monimuotoisuuden toimintaohjelman laatimiseen luonnon tilan parantamisen painopistealueiden tunnistamiseksi ja toimien kohdentamiseksi maakunnan kannalta kaikkein tärkeimpiin toimiin ja alueille. - monimuotoisuuden tilasta tulossa raportti, kirjataan myös hankeideoihin

Suomen Metsäkeskus

Kiitokset mahdollisuudesta kommentoida luonnosta ”Päijät-Hämeen maakuntaohjelma 2026–2029”versiota. Näkemykset pohjaavat aika pitkälti elinkeinotoimintaan ja metsien hoitoon, käyttöön ja suojeluun liittyviin tavoitteisiin.

Päijät-Hämeen nykytila ja suunta kappaleessa on kuvattu lähinnä toivomuksia ja haasteita. Olisin kaivannut tähän kappaleeseen taulukkomuotoista toimialakohtaista esitystä, jossa näkyisi elinkeinoelämän nykyrakenne Päijät-Hämeessä toimialoittain ja sen työllistävyys, arvonlisäys ja tulovaikutukset mm. aluetalouksille.

Elinkeinorakenteen tulevasta murroksesta ja uuden kasvun mahdollisuuksista on kirjoitettu, mutta huomioisin myös nämä nykyiset toimialakohtaiset päijäthämäläiset vahvuudet ja niihin kohdistuvat kehittämistoimet, jotta ne tulevina vuosikymmeninä työllistävät ja tuovat kotimaista ja ulkomaista arvon lisää Päijät-Hämeeseen. Mikäli työllistävyyttä ei saada kasvu-uralle on vaikea nähdä suuria investointeja Päijät-Hämeeseen lisäarvoa tuottamaan. Koulutukseen panostaminen ja koulutusasteen nostaminen yhtenä tavoitteena on mielestäni oikein hyvä.

Kappaleet 4.1 ”Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä” ja 4.1.1 ”Rohkeita TKI-tekoja” ovat sisällöltään hyviä ja sinne on määritetty myös mittarit. Kilpailuetuna kansainvälisyys ja kestävyys kappaleeseen laittaisin toimialakohtaisia onnistujia mm. Päijät-Hämäläinen sahateollisuus ”Koskinen ja Versowood” joiden työllistävyys on Päijät-Hämeessä korkea ja juuri valmistuneet omarahoitteiset uusinvestoinnit mahdollistavat järeän puun kestävää jalostusta kotimaan ja ulkomaan puutuotemarkkinoille. Näistä tuotteista saadaan arvokkaita myynti- ja vientieuroja, erilaisia yrittäjä- ja metsänomistajatuloja ja veroja ja myös pitkävaikutteisia hiilen sitoutumisen hyötyjä Päijät-Hämeeseen. Puutuotetoimiala ei näy mielestäni riittävästi Päijät-Hämeen uudistuvassa maakuntaohjelmassa.

4.2.2. ”Puhdas luonto mahdollistaa kestävä tuotannon” kappaleessa on hyviä elementtejä
- Tuetaan siirtymää kohti ilmastokestävää teollisuutta sekä uudistavaa maa- ja metsätaloutta.
- Varaudutaan ilmastonmuutoksen riskeihin ja jatketaan ilmastonmuutoksen sopeutumistyötä.
Alla olevia muotoilisin uudestaan:

- Edistetään viherverkoston monimuotoisuutta (ja kattavuutta sekä määritellään ja suojellaan ekologiset yhteydet). Tuon alla olevan myös poistaisin koska ne ovat sidoksissa olemassa oleviin kansallisiin rahoituksiin ja tälle aikavälille luodaan vasta tavoitteita ja erilliskartoituksia edellä

mainituilta aihealueilta todennäköisesti.

(Laajennetaan ja kytketään toisiinsa suojelualueita huomioiden kansainväliset biodiversiteettisitoumukset ja ennallistamistarpeet).

Taulukkomuotoiseen esitykseen jättäisin vain seuraavat kohdat;

- Tuetaan siirtymää kohti ilmastokestävää teollisuutta sekä uudistavaa maa- ja metsätaloutta.
- Varaudutaan ilmastonmuutoksen riskeihin ja jatketaan ilmastonmuutoksen sopeutumistyötä
- Edistetään viherverkoston monimuotoisuutta

Maakuntaohjelman toteutus ja seuranta kappaleesta joitakin huomioita;

Mielestäni kestävässä metsien käyttöön kytkeytyvät aluekehityshankkeet, joita eri kehittämisorganisaatiot toteuttavat tulisi huomioida. Myös tiestöinfran parantamiseen ja rakentamiseen liittyvät panostukset pitäisi olla mukana maakuntaohjelmassa, koska maaseudun tieinfran kuntoisuus myös toimii vetovoimatekijänä tai sitten maaseudulle tulon ja asumisen rajoitteena.

Toimivat ja huolletut pyörätiet, tievalaistus, kehittyvä joukkoliikenne, hyväkuntoinen tiestö, huolletut lähivirkistysreitit, kuntalaisten esteetöntä harrastamista palvelevat liikunta- ja palloilu- ja uimahallit ovat niitä vetovoimatekijöitä ja yhteisöllisyyttä lisääviä toimia, joilla perheitä saadaan kiinnittymään Päijät-Hämeeseen, töitä tekemään, asumaan ja harrastamaan.

Luontopositiivisuus ja ekologinen verkosto - Kaava ohjaa suojelualueiden laajentamista;

Maakuntakaavalla suojelun laajentamiseen liittyy monia haasteita, koska vasta riittävä rahoitus luo edellytykset suojelualueiden laajentumiselle. Hämeen maakunta-alueilla on aikaisemmin edetty menestyksellisesti erityisesti yksityismetsissä Metso-ohjelman keinovalikoimaa ja olemassa olevia vuotuisia rahoitusmahdollisuuksia hyödyntäen. Metso-ohjelmalle on luvassa jatkoa vuosille 2026-2030, joten hyväksi koettu toimintatapamalli tulisi myös huomioida Päijät-Hämeen maakuntaohjelmassa suojelun vapaaehtoisissa laajennuskohdennuksissa. Lisätty **hankeideoihin**

Olemassa oleva Hämeen metsäohjelma vuosille 2021-2025 uudistuu uudella Hämeen metsäohjelmalla kaudelle 2026-2030. Ohjelmassa Hämeen metsien käyttö pohjautuu kansallisen metsästrategian 2026-2030 päämäärien toteuttamiseen maakunnittain yhtenäisesti laajaan osallistamiseen pohjautuen.

Asikkalan kunta

Maakuntaohjelmassa tarkennetaan maakuntastrategian tavoitteita konkreettisiksi toimiksi.

Maakuntastrategian visiota, Päijänteen verran parempi, edistetään kolmella päätavoitteella:

- Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä
- Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle
- Päijänteen verran parempaa elämää

Ohjelmaa on valmisteltu yhteistyössä maakunnan eri sidosryhmien kanssa ja koordinoinnista on vastannut Päijät-Hämeen liitto. Valmistelussa on hyödynnetty maakuntastrategian työpajojen materiaalia. Sidosryhmiä on lisäksi kuultu monissa muissa tilaisuuksissa ja työryhmissä, joissa on ollut mukana maakunnan, kuntien, elinkeinoelämän, yhteisöjen ja asukkaiden edustajia.

Maakuntaohjelma ja sitä täydentävä älykkään erikoistumisen strategia valmistuvat vuoden 2025 loppuun mennessä.

Asikkalan kunta antaa liitteenä olevasta Päijät-Hämeen maakuntaohjelman luonnoksesta seuraavan lausunnon:

Maakuntaohjelmaa on valmisteltu laajapohjaisesti eri sidosryhmiä kuullen ja on sisällöltään monipuolinen ja kattava. Haluamme kiinnittää huomiota muutamaan, ohjelmassa pienemmälle huomiolle jääneeseen teemaan, joihin ohjelmassa voisi vielä kiinnittää huomiota.

Ensimmäisenä kiinnitämme huomiota yrittäjyyteen. Pienempien kuntien elinvoima lepää yrittäjyydessä. Väestön ikääntyminen koskee myös yrittäjiä ja yhä useammin haasteeksi on ikääntyville yrittäjille noussut jatkajien löytäminen. -> lisätty 4.3.1. Tämä koskee myös elinvoimaisia, taseensa puolesta hyvässä kunnossa olevia yrityksiä. Tämä ongelma tulisi tunnistaa maakuntaohjelmassa.

Toisena teemana haluamme nostaa esiin paikallisen ruoantuotannon, sen jalostusarvon ja kilpailukyvyn tukemisen merkityksen. Tämä teema on ohitettu ohjelmassa yleisluonteisesti, vaikka sen merkitys on maaseutumaisissa kunnissa ja myös maakuntaidentiteetin kannalta erittäin keskeinen. Paikallinen ruoantuotanto, sen aseman, jalostusarvon ja kilpailukyvyn turvaaminen liittyy esim. ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja huoltovarmuuteen. Muilta osin kunnalla ei ole ohjelmaan lausuttavaa. - on huomioitu

Hartolan kunta

Hartolan kunta kiittää mahdollisuudesta lausua Päijät-Hämeen maakuntaohjelma 2026-2029 -luonnoksesta. Haluamme nostaa esiin seuraavat huomiot:

-

4.1.1. Rohkeita TKI-tekoja

Yksi Päijät-Hämeen maakuntastrategia 2050+ tärkeimmistä tavoitteista on TKI-resurssien viisinkertaistaminen. Maakuntaohjelma ei nosta tätä tavoitetta esiin riittävästi, kun strategian ensimmäisen nelivuotiskauden aikana pitäisi TKI-rahoitus saada vähintäänkin kaksinkertaistettua. Tämä vaatii vahvaa edunvalvontaa ja päämäärätietoista vaikuttamista. Maakuntaohjelman luonnoksessa esitetyt toimenpiteet eivät ole vielä Hartolan kunnan näkemyksen mukaan varsinaisesti rohkeita tekoja, vaan maltillista kehittämistyötä. TKI-resurssien kasvu vaatii uudenlaista ajattelua, verkostoitumista ja myös riskinottoa. Kunnianhimon tasoa on siis kasvatettava, mikäli tavoitteeseen halutaan päästä. - huomioidaan välitarkastelun yhteydessä

-

4.2.2 Puhdas luonto mahdollistaa kestävä tuotannon

Ensimmäisessä toimenpiteessä puhutaan uudistavasta maataloudesta, kun Hartolan kunnan näkökulmasta olisi parempi puhua kestävästä maa- ja metsätaloudesta, joka huomioi myös toiminnan taloudellisen kestävyys. Maa- ja metsätalous on yksi maakunnan merkittävimmistä toimialoista ja sen toimintaedellytyksistä on pidettävä huolta. - Sanoitettu uudelleen nykytilan kuvauksessa.

-

4.3.3. Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomessa

Ensimmäisessä toimenpiteessä nostetaan esille saavutettavat palvelut. Hartolan kunnan näkemyksen mukaan pitäisi puhua saavutettavista ja toimivista lähipalveluista OK. Tämä on erityisen tärkeää maakunnan pohjoisen osan pienissä kunnissa, joissa ikärakenne, puuttuva julkinen liikenne ja etäisyydet edellyttävät toimivia lähipalveluja, jotta tavoitteet yhteisöllisyydestä, turvallisuudesta ja sujuvasta arjesta saadaan toteutettua.

-

9. Maakuntakaavan toimenpiteet ja yhteys maakuntaohjelmaan

Kohdassa ”Luontopositiivisuus ja ekologinen verkosto” nostetaan esille suojelualueiden laajentaminen, viherrakenteen säilyttäminen ja luonnon monimuotoisuuden edistäminen. Nämä on

kuitenkin tärkeä myös yhteensovittaa rakennettuun ympäristöön ja elinvoiman vahvistamisen tavoitteisiin. Energiantuotanto, teollisuus ja liikenneinfra ovat kaikki myös elinvoimaisen maakunnan peruspilareita. Luontopositiivisuus ei saa merkitä vastakkainasettelua tiukan luonnonsuojelun ja elinkeinojen edistämisen välillä. Maakunnassa puhdasta luontoa riittää ja siksi olisi tässä kohdassa syytä painottaa myös rakennetun ympäristön ja elinvoiman edistämisen huomiointia osana kokonaisuutta. **Lisätty tekstiä yhteensovittamisesta**

Heinolan kaupunki

Ohjelmaluonnos on kokonaisuutena selkeä ja linjassa maakuntastrategian 2050+:n kanssa. Heinola jakaa maakunta strategian ja ohjelman päätavoitteet. Heinola kiittää avointa valmistelua, kuten kommenttipyyntöjä sekä valmistelevien työryhmien ja työpajojen toimintaa.

Heinolan kaupunki ehdottaa joitakin havaintoja ja täydennyksiä ohjelma-asiakirjaan ja älykkään erikoistumisen kärkiteemoihin.

Yleiset havainnot

Heinola näkee maakuntaohjelman ja älykkään erikoistumisen strategian tärkeinä välineinä koko Päijät-Hämeen elinvoiman vahvistamisessa. Ohjelman jatkovalmistelussa Heinola toivoo erityisesti: **Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys-käsitteen lisääminen osaksi älykkään erikoistumisen läpileikkaavaa 'kestävyys'-periaatetta. - Huomioitu tekstissä**

Heinolassa on kehitetty osana **TKI-toimia korkeakouluyhteistyön malli, joka yhdistää opiskelijoiden oppimisen, kaupungin kehittämistavoitteet ja tutkimuksellisen otteen**. Malli on tuonut Heinolaan lähes 400 opiskelijaa opinnäytteisiin, projekteihin ja harjoitteluihin. Tämä käytäntö tulisi tunnistaa maakunnallisena esimerkkinä **- Löytyy hankeideoista** ja hyödyntää osana ohjelman TKI-toimenpiteitä.

Heinola korostaa Heinola–Lahti-raideyhteyden kehittämistä ohjelmassa osana vihreää ja älykästä liikkumista. Raideliikenteen kehittäminen Heinolan ja Lahden välillä nousee avainkysymykseksi – se parantaisi paitsi henkilöliikennettä ja työssäkäyntiyhteyksiä pääkaupunkiseudulle, myös tukisi teollisuuden kuljetusratkaisuja ja siirtymistä vähäpäästöisempiin liikennemuotoihin.

Uusiutuvan energian, huoltovarmuutta sekä elinkeinorakenteen murrosta tukevat energiaratkaisut tulee nostaa esiin ohjelman toimenpiteissä (kohdat 4.2.3, 4.2.1 ja 4.2.3).

Matkailu näkyy osana tavoitetta 3, mutta sen painoarvo voisi olla suurempi. Matkailuteollisuuden ja -ekosysteemin kehittäminen Päijät-Hämeessä on yksi ratkaisukeino alueen korkean työttömyyden ja rakennemuutokset aiheuttamin haasteisiin. Päijät-Hämeen matkailuteollisuuden kärkinä Heinola näkee sporttiin, luontoon, kokous- ja perhematkailuun liittyvät toimet. **- Matkailulla oma strategia ja yhteistyötä tehdään, on oma osio 4.3.2**

Heinola korostaa saavutettavuuden ja digitaalisen yhdenvertaisuuden parantamista. Maakunnan asukkaiden, yrittäjien, oppilaitosten ja julkisen sektorin kyky hyödyntää digitaalisia ja teknologisia mahdollisuuksia on keskeistä alueen kilpailukyvyn kannalta. Tarvitaan toimivia tietoliikenne ja liikenneyhteyksiä, joiden osalta haja-asutusalueet tarpeisiin sopivia ratkaisuja. Maakunnan eri alueiden saavutettavuus toimivan joukkoliikenteen avulla lisää kestävyteen, liikkumiseen, yhteisöllisyyteen ja työllisyyden liittyvien tavoitteiden saavuttamista. Toimivien tietoliikenne- ja liikenneyhteyksien kehittäminen, joiden osalta mallinnetaan haja-asutusalueiden tarpeisiin sopivia ratkaisuja.

Seuraavassa täydennystoiveet yksityiskohtaisemmin.

4.1. Tavoite 1: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä

Heinola esittää, että lukuun 4.1.2 “Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja” lisätään maininta siitä, että:

”Maakunnan muiden kuntien systemaattinen korkeakoulu- ja oppilaitosyhteistyö tukee Lahden asemaa kansainvälisenä opiskelijakaupunkina ja vahvistaa koko alueen osaamisperustaa. Heinolassa kehitetty malli on laajennettavissa palvelemaan myös elinkeinoelämää ja TKI-toimintaa laajemmin.” Löytyy hankelistasta

Lisäksi Heinola kannattaa ohjelmaluonnoksen linjauksia julkisten hankintojen hyödyntämisestä TKI-toiminnan edistäjänä (4.1.3), ja esittää, että tätä laajennetaan koskemaan rakentamisen, puurakentamisen ja kiertotalouden arvoketjuja.

Älykäs erikoistuminen

Esitämme sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys käsitteen lisäämistä osaksi älykkään erikoistumisen läpileikkaavaa ”kestävyys” periaatetta. **OK huomioitu** Päijät-Hämeen elinkeinoelämän rakennemuutoksen ja korkeaan työttömyyden aiheuttamien haasteisiin vastaamiseen tarkoitettujen toimenpiteiden painoarvon nostamista. Alueen kehityksessä tunnistetut muutokset kuten väestö- ja sen ikärakenteen ja elinkeinorakenteen rakennemuutos edellyttävät ekologisen kestävyys lisäksi sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys varmistamista. Näiden huomioimisella on positiivinen kehävaikutus ekologiseen kestävyys toteuttamiseen.

4.2. Tavoite 2: Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

Heinola tukee tavoitetta vahvistaa Päijät-Hämettä vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijänä. Kaupungin teollinen pohja ja puurakentamisen osaaminen tarjoavat erinomaiset mahdollisuudet kokeilu ympäristöihin, joissa voidaan testata kiertotalous- ja materiaalitehokkuusratkaisuja. Heinola esittää lisättäväksi maininnan seuraavasti:

”Kehitetään kiinteistöjen uusia käyttötapoja ja purettavista rakennuksista saatavien elementtien hyödyntämistä kestävä asuminen ja rakentamisen osana yhteistyössä yritysten ja korkeakoulujen kanssa.” lisätty tekstiin 4.2.1

Heinola tukee ohjelman painotusta puhtaasta luonnosta kestävä tuotannon perustana, ja nostaa esiin tarpeen huomioida metsien, järviluonnon ja vesistöjen vastuullinen käyttö osana elinkeinoja ja matkailua. Puhtaan luonnon ja alueen vesistöjen tarjoamat mahdollisuudet hyvinvoinnin ja matkailun kehittämiseksi. Kaupunki esittää, että ohjelmassa tunnistetaan ennallistamistoimien vaikutukset paikallistalouteen ja yritystoimintaan sekä kehitetään yhteistyömalleja tiedonvaihtoon ja sopeutumiseen.

Kohtaan 4.2.3 ehdotetaan mainintaa lisäarvoa tuottavista toimista, joissa tietopääomaa ja paikkatietoja hyödynnetään julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyössä (esimerkiksi hankinnat, ostolaskut, liikennetiedot, kuntalaisten osallistumis- ja palautekanavat).

4. Tavoite 3: Päijänteen verran parempaa elämää

Heinola kannattaa tavoitetta lisätä työtä ja toimeentuloa koko maakunnan alueella. Ohjelman toimenpiteitä tulisi täydentää niin, että kohtaannon haasteet, välityömarkkinat, nuorten työllisyys ja osatyökykyisten mahdollisuudet tunnistetaan keskeisinä kehittämisalueina. Heinola esittää lisättäväksi maininnan:

”Maakunnassa edistetään yritysten työvoiman saatavuutta ja työttömien työllistymistä monialaisessa yhteistyössä, kokeillen myös uusia keinoja piilotyöpaikkojen löytämiseen, välityömarkkinoiden kehittämiseen sekä kuntalisän ja opinnollistamisen vaikuttavuuden lisäämiseen.” **OK**

Kohtaan 4.3.1 ehdotetaan lisättävän yhteiskunnallisen yrittäjyyden lisäksi kevyt ja osa-aika yrittäjyys sekä välityömarkkinoiden kehittäminen. OK lisätty

Heinola pitää tärkeänä, että matkailun, tapahtumien ja liikuntainvestointien merkitys tunnistetaan osana maakunnallista vetovoimaa. Kaupunki esittää, että ohjelmaan kirjataan esimerkkeinä: ”Liikunta- ja tapahtumapaikkainvestoinnit (kuten Kippasuon DiscGolfPark World) ja kansainväliset urheilutapahtumat tukevat kestävän matkailun kehittämistä ja maakunnan kansainvälistä näkyvyyttä.” ”Päijät-Hämeen alueen sportti-vahvuuksia hyödyntävää matkailua kehittävät liikunta- ja koulutuskeskittymät (Vierumäki ja Pajulahti) ja ne tuovat alueelle vetovoimaa, tapahtumia ja matkailijoita.”

Heinola tukee vahvasti myös vesistö- ja luontomatkailun kehittämistä. Matkailua tukevan olosuhteiden kehittäminen sekä ja niiden brändäys, konseptointi ja yritys yhteistyö. Matkailuteollisuuden ekosysteemissä alueen yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyö brändäyksessä ja konseptoinnissa on keskeistä. Älykkäät kokeilut, digitaalinen saavutettavuus ja markkinointi sekä visuaalisen paikka (mm. kaupunki- ja luonto) kokemuksen vahvistamista osana maakunnan matkailubrändiä.

Arjen sujuvuuden (4.3.3) ja saavutettavuuden osalta Heinola korostaa joukkoliikenteen kehittämistä, haja-asutusalueiden tietoliikenneyhteyksiä ja kuntalaisten digi-, tietoturva- ja tekoälytaitojen vahvistamista. Nämä ovat keskeisiä yhteisöllisen arjen edellytyksiä ja älykkään sopeutumisen.

7. Älykäs sopeutuminen tuo mahdollisuuksia

Heinola jakaa älykkään sopeutumisen tavoitteen. Ehdotetaan älykkään sopeutumisen mahdollisuuksiin alueen vetovoimaa lisääviä toimenpiteitä. Yhteismarkkinoinnissa, kokeiluissa, tapahtumissa ja muissa toimenpiteissä huomioidaan matkailijat, alueen läpikulkevat matkustajat, uudet potentiaaliset asukkaat, kuten (kansainväliset) opiskelijat ja heidän perheensä.

litin kunta

Kunnanhallitus toteaa, ettei litin kunnalla ole huomautettavaa Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026 – 2029 -luonnoksesta sekä Maakuntaohjelma 2026 – 2029 - Vaikutusten arviointi -luonnoksesta.